

Přílohy

Rozhovor č. 1: Danuše Adamová

Babi, jak ses dostala na Valašsko?

Na Valašsku jsem se v roce 1945 narodila a to na statku mého dědečka, Františka Zapletala. V Beskydech, ve Velkých Karlovicích.

Měl dědeček ten statek dlouho, nebo ho koupil někdy před tvým narozením?

Ne ne, dědeček tu usedlost, tady na Oslovém, koupil v roce 1929 od Malinů, kteří ji prodávali, protože měli dva syny a oba odešli do Argentiny za prací. Statek by tak i přes to, že byl v tu dobu malý, nezvládali obhospodařovat. Musím ale teda říct, že dědečkovi tady místní lidé dost vyčítali, že měl tak velký statek a mysleli si, že je kulak a že k těm penězům přišel nějak podivně. Dědeček ještě navíc nebyl přímo z Valašska a pocházel z Horky u Olomouce, život neměl lehký, protože jeho tatínek byl alkoholik a nakonec tomu alkoholu i podlehl a zemřel, takže se o něj musela starat maminka, ta pak brzy zemřela taky. Dědeček měl štěstí, že měl tetu, která byla svobodná a bezdětná, která se o něj pak starala a díky ní mohl vystudovat dvě vysoké školy, nejprve lesnicko-zemědělskou a pak zeměměřičskou. Díky absolvování těch vysokých škol tak jezdil po Evropě jako geometr a při těch pracovních cestách se seznámil se svou budoucí ženou, Bedříškou Strašilovou, která žila ve Vídni, ale předtím ještě jako malá vyrůstala na zámku v Aspangu, kde její tatínek pracoval jako zahradník. Babička v 9 letech přišla o maminku, takže se o ni vlastně staral jenom její tatínek a vlastně i jeho zaměstnavatelka, kněžna z Aspangu, která byla bezdětná a která tu maminku nahrazovala. Dokonce Bedříšce poskytla klášterní vzdělání.

A proč se tedy tvůj dědeček rozhodl přesunout na Valašsko?

No, přestože pocházel vlastně z Hané, vždycky ho přitahovaly Beskydy, je tu spousta lesů, to ho fascinovalo, chtěl si pořídit menší statek, chovat zvířata, hospodářské plodiny, věnovat se lesům a tak. V roce 1926 se tak tehdy už s manželkou, s babičkou Bedříškou, přestěhovali do Karlovic, kde dědeček získal místo u bratří Reichů ve Forestě jako lesmistr a současně s tím mu byl pronajat domek v údolí v Karlovicích, někde ve středu, kousek od nádraží.

Mohla bys mi povědět, jak to na Oslovém vypadalo do roku 1949?

No jak jsem říkala, dědečkovi se podařilo v roce 1929 koupit od Malinů tu usedlost na Oslovém. On potom později od nich přikoupil ještě další, v roce 1933 a taky 1936, zbytek pozemků. Na tu usedlost, na Oslové, se i s babičkou a mojí maminkou nastěhovali v roce 1932. S nimi se nastěhovala i jejich vlastně se dá říct služebná, i když ji za služebnou teda nikdy nepovažovali, Pepa Groznik i se svou dcerou Martinou Groznik. Pepa totiž byla svobodná matka ze Slovinska, kde se s ní dědeček při cestách po Evropě seznámil a pak ji přijal jako spíš by se řeklo, kruci jak se to řekne... hospodyně. Nabídl jí možnost, že by s něma vzhledem k tomu, že byla svobodná matka, mohla pokračovat po Evropě a pak až nakonec do těch Karlovic.

Ta usedlost Malinů byla malá, jen domeček a chlív a dědeček si představoval, že usedlost bude moderní, vybavená modernějšími stroji, ustájení dobytka že už bude odpovídat modernějšímu způsobu hospodaření... No a proto si nechal udělat projekt, začal budovat, rozšířil dům, postavil nové hospodářské budovy, novou velkou stodolu, chlévy, silážní jámy, sklepy - na brambory a na řepu, dole v zahradě vybudoval studny a vodárnu, voda se nejdřív vozila bečkami do vodojemu, ale později se už čerpala vodojemem, jak to přeci funguje až dodnes. Při tom rozšiřování používal už moderní metody, spolupracoval se zemědělskými odborníky, navíc jako jedni z prvních měli na statku soukromý telefon, vlastnil i osobní automobil, Tatra... Ne všechny plány ale stačil před válkou realizovat, no a po válce v tom už nemohl pokračovat tak, jak si představoval. V tuhle dobu jsem ještě nežila, ale vím, že to dědeček dělal všechno proto, aby, ještě netuše že bude mít nějakou vnučku, jeho potomci nemuseli všechno budovat, proto se všechno snažil mít nejmodernější, dobře vybavené. Na těch cestách po Evropě toho hodně viděl a právě tam se inspiroval, že by něco podobného chtěl mít i on. Na těch pozemcích, které získal, to byla většinou orná půda, pěstoval řepu, obilí a choval krávy a prasata a taky vlastnil dva páry koní, takže k tomu byl i kočár a byly k tomu i saně na zimu.

Promiň, že ti do toho zasahuju, ale jak tohle všechno vnímali lidé z okolí? Dědeček byl víceméně cizí, babička pro ně byla Němka a navíc byli schopni koupit usedlost a investovat do takové modernizace?

No, v dědečkovi jich hodně vidělo kulaka, který těžko říct kde peníze získal, ale asi těžko legální cestou. Ale dědeček si na koupi toho statku musel především vydělat svou prací na cestě po Evropě – nejdřív s manželkou, mojí babičkou, žili ve Slovinsku, kde on pracoval jako zeměměřič ve Šmartnu pri Litiji, pak v Oplotnici jako lesmistr, pak žili v Olomouci, Brně a Bratislavě, kde pracoval u Českomoravské dřevařské společnosti. Takže z těchto různých zaměstnání peníze investoval do koupi usedlosti a na modernizaci si musel vzít ještě i hypotéku. Dědeček měl hodně polností, musel tak zaměstnávat poměrně dost sezónních pracovníků a pochopitelně ne všichni byli spokojeni s tím, jak s některými jednal, což se týkalo těch, kteří dokonce i, jak se dokázalo, kradli obilí. Někteří z Karlovjanů ho asi neměli moc rádi, ale zase bylo hodně jiných, to opravdu vím, kteří vzpomínali - třeba od Liptáka maminka, vzpomínala na dědečka. Ta mi říkala, že když byla nemocná, normálně nebyly nemocenské, ale on jí to vždycky platil, protože věděl, že je ta rodina chudá a v zimě, když bylo moc sněhu, tak jí platil a nemusela chodit pracovat, vždycky když jsme se viděly ho vzpomínala, už ale nežije. No, tak ten názor na to byl různý. No a dědeček byl navíc velice aktivní v podnikání. Mimo to, že měl tady ten statek, tak si otevřel kancelář geometra na Vsetíně a taky se stal šéfem zemědělského odboru na Vsetíně, to byla v té době vysoká funkce. No a zároveň i v té době, během války, se podílel na financování útěků studentů do zahraničí – přes Slovensko, Maďarsko a Jugoslávii. I tady ta funkce za války, to lidi brali jako spolupráci s Němci, naopak to využíval k pomoci těm lidem k útěku, kdyby se na to přišlo, tak by to s ním špatně dopadlo.

Dobře, díky. A jak to dopadlo s tou hospodyní a její dcerou, co se nimi stalo?

Vztah dědy i babičky, a dokonce i mé maminky byl k Pepě vždycky srdečný a brali ju vlastně jako členku rodiny. Ta dcera, Martina, byla jen o 4 roky starší, než maminka, tak moje maminka vlastně neměla sestru, ta její jí v půl roce zemřela na záškrť, takže Martinu měla jako sestru a vyrůstaly spolu a vlastně spolu strávily celé dětství. Pepa, když začal statek fungovat, zastávala funkci hospodyně – musela vymýšlet jídelníček všech těch zaměstnanců, starat se o dceru a vlastně i o moji maminku. Protože moje babička, Bedřiška Zapletalová, se domácnosti moc nevěnovala, otevřela si obchod se dřevem a věnovala se podnikání. Moje maminka tak byla víc vychovávána hospodyní než Bedřiškou. Pepa běhala a starala se a babička ležela v papírech, no a když Pepa umřela, maminka to těžce

nesla. Ještě k té Pepě, když přišla rudá armáda a osvobozovala Karlovice, tak někdo z místních jim řekl, že někdo na Oslovém bydlí statkář, jinak by je samozřejmě nenapadlo lézt tady do toho kopce. Aj se vědělo kdo, ale to jsem už zapoměla, tak je poslali sem, že je tu bohatá rodina. Došli, začali na chodbě prej střílet do stropu, dědečka že zastřelí a Pepa si před něho stoupla se mnou v náručí, oni přestali, začali hrabat a našli zlato. Babička naštěstí dost zlata ukryla do bedny pod dřevem, to se zachránilo, ale zbytek odnesli a ještě sebrali tatínkovi dole auto a vlastně i pár koní. Pan Diatka je vezl na těch koních až do Ústí, místo nich mu dali nějaké staré herky a ty nedošly ani do Karlovic, museli je po cestě zastřelit. Jo a to jsem chtěla říct, Pepa nějakou dobu na to zemřela na srdeční selhání a to nikdy předtím neměla problémy, až od toho incidentu. Zůstala tu jen Martina, ta její dcera, ta se vdala za místního šafáře Cyrila Diatku a vlastně i s ním tu pořád sloužila a narodily se jim tři děti.

No a teď zpět k tomu konci války. To jsem se narodila já, Anně a Oldřichu Potockému, toho si Anna vzala za manžela v roce 1935. Narodila jsem se přímo tady na tom statku, tatínek byl veterinární lékař, který chvíli pracoval u dědečka právě jako veterinář a bydlela jsem tu s rodiči do roku 1949, kdy tatínek dostal místo veterináře v Moravském Krumlově, tam jsme se přestěhovali. Tady mezitím dědeček s babičkou ale zůstali a pokračovali v tom hospodaření, ale dědeček už v té době se u něj zjistila cukrovka.

Hospodařili tu a v roce 1948, kdy zvítězila komunistická strana a došlo ke znárodnění, tak dědečkovi poradil jeho známý, právník, aby veškerý majetek přepsal na mě, tehdy tříletou, protože tím pádem jsem nebyla plnoletá a tím majetkem se nedalo disponovat, komunisté si ho tak nemohli vyvlastnit, nic. Dědeček byl taky obviněný, že dostal od Němců vyznamenání, německou orlici za spolupráci, což nebyla pravda – dědeček nosil myslivecký znak, orlici nebo nějakého ptáka, už nevím, co to bylo, kterou si místní spletli, taky proto, že babička byla Rakušanka, která mluvila s přízvukem a pohlíželo se na ni jako že patří k Němcům, přitom ta rodina celou válku pomáhala partyzánům, dědeček dával maso pro partyzány, tatínek dostal partyzánskou legitimizaci, tu maminka v 68 odevzdávala, že by mohla mít vyšší důchod. Dědeček byl odsouzen po válce, nevzpomínám si přesně na rok, ale bylo to mezi 1948 – 1949, pro zločin sabotáže podle paragrafu 36 odstavce 1 zákona č.231/48Sb. Údajně zatajoval 3 až 7 Ha orné půdy a

dalších devět Ha měl hlášeno jako les, ačkoliv se jednalo o louky a pastviny, čímž zkrátil podle nich veřejné zásobování o vejce, vepřové a hovězí maso a obiloviny v množství dávek na jedno zásobovací období pro několik set osob. V roce 1990 byl ale rehabilitován a trest byl zrušen. Byl tehdy teda uvězněn v Uherském Hradišti, ale z vězení ho museli poslat domů, po 100 dnech, protože byl diabetik a ten jeho stav se tam hrozně zhoršil. I když jsme mysleli, že jak se vrátí z vězení, bude se zlepšovat, tak bohužel k tomu nedošlo a dědeček v roce 1952 zemřel. To, že po válce tu komunisté zvítězili, i to na dědečka působilo psychicky velice špatně, protože se tomu hospodářství najednou nedařilo, soukromé podnikání najednou začalo být protikomunistické, kdo majetek vlastnil byl kulak. Třeba ty výše dodávek, co se stanovovaly pro statky, co všechno musí odevzdávat byly tak vysoké, že ty statky to prostě nebyly schopné zvládnout vůbec, že jim pak vůbec nic nezbylo. Tady ty poválečné roky tak zanechaly na tom jeho zdraví samé negativní dopady, že se z toho už nevzpamatoval – šel třeba do lesa a museli ho tam hledat. Celý život byl takový, že se ke všemu musel dostat prací a najednou to všechno přišlo vniveč.

Babička tu tím pádem mezi 1948 až 1950, než to tu převzalo družstvo, nejdřív byla s nemocným dědečkem, ale pak tu zůstala sama s tou rodinou Diatků, ti tady byli s ní, pomáhali jí hospodařit. S babičkou tu byli teda Diatkovi, Pepa zemřela 1949, až do 1950 to tady normálně pokračovalo, babička to víceméně vedla. Byli tady ještě i ti stálí pracovníci. To bylo do 50. roku, pak už ale to vypadalo, že budou chtít babičku vystěhovat a tatínek udělal takovou věc, protože oni byli schopní ji odsud normálně vyšoupnout, že se stal členem JZD s tím, že jako člen toho družstva jim to předává ke společnému užívání – je tam totiž zapsaný i byt v rámci toho domu, který je pro členy družstva a který je tak vlastně i pro tu maminku, dceru hospodyně a tak, takže tím pádem oni tady mohli zůstat. Tatínek to tomu družstvu předal do společného užívání a oni tak pro to družstvo pracovali. Babičce sice nezůstal celý dům, ale aspoň ten byt. To družstvo to užívalo do roku 1953 a tatínkovi se podařilo, že to pronajal celý, ten statek, Krajské inseminační správě. Chtěl mít na statku nějaké lidi odjinud, co se opravdu zabývali chovem, než aby byl ponechán těm družstevníkům, komunistům bez zkušeností a vůbec bez zájmu tady něco podnikat pro dobro toho statku. Všechno se tu zničilo, stroje se poztrácely, ale ta Inseminační správa, ti se věnovali chovu plemenných býků, tak se tu prodávaly aukce těch býků, odebíraly se tu semena, to nás jako děcka zajímalo takové kraviny, ale vedli to alespoň lidé se zájmem, ne

ti místní, kterým to bylo jedno. Ti tu pak teda byli do roku 1963 a pak tu zase družstvo začalo chovat jalovice. Starali se o to tu dál pan Diatka i paní Diatková. V těch hospodářských budovách mohli sami mít jednu krávu a pět ovcí jako členové družstva, ale moje maminka a babička tu nemohly mít nic, protože ty nebyly členky družstva a nemohly to využívat.

V těch šedesátých letech tu družstvo užívalo všechny ty pozemky, byly to travní porosty, mám teda dojem, že tu pěstovali brambory, ale jen v malém, jinak to bylo prostě využíváno jako travní porosty, pro ty jalovice. Ve té veliké stodole bylo letní ustájení, ale vzhledem k tomu, že nebyla udržovaná, se pak v roce 1991 zhroutila. Nestarali se o ni, nechali tam ten hnůj, jak to tam narůstalo a ty obrovské trámy prostě shnily. Vybudovali si tady vodovod z těch studní nahoru do vodárny pro dobytek. A pak ještě ten chlív byl celý dřevěný, ale jednu stěnu udělali z tvárnice. No a pak chtěli po mojem tatínkovi, že oni to tady teda zrekonstruovali a on aby jim to zaplatil. Ten samozřejmě řekl, že co si tu vymysleli, ať si zaplatí, že on nic dělat nebude a nezaplatil. Od toho roku 1975 tu družstvo už asi ani nic nechovalo, akorát posekli louky a posekli si to seno, ale nehospodařili tu, budovy nechali tak, jak to bylo v takovém stavu. Tam se propadala střecha, tam teklo, to jim bylo jedno.

A jak jsi vnímala tu změnu, když jsi sem jezdila na prázdniny – to, že ten statek najednou nepatří vám?

I když se rodiče přede mnou a námi ostatními mladými a děčkama snažili tu politickou situaci tajit, protože věděli, že kdybysme o tom začali někde mluvit, mohlo by jim to uškodit. Věděli jsme, že je to něco, co je špatně. Že dědeček s babičkou přišli o něco, co tak těžce budovali a právě už v těch letech ve mě narůstala ne nechuť a nechci říct nenávisť...proti těm komunistům, protože jsme viděli, že tu nemůžeme o ničem rozhodovat, protože to je pod vlivem družstva a jim tu zbylo jen trošičku a hrozně nás to mrzelo. Ale pochopitelně jako děti, které neměly vlastně žádné starosti, jsme si užívali toho života tady, než abychom se trápili. Mělo to ale vlastně vliv i na tu finanční situaci rodiny, to, že babička dostala tak malý důchod, jsme věděli, že si nemůžeme vlastně nic koupit. Zmrzlina, na tu se šetřilo až bude pouť, ale tehdy se tím ček vlastně ani tak netrápil, že nemá ty peníze. Je fakt, že jak to ček dostal zpět, tak to vše vynahradilo. Naštěstí jsme

nebyli tak staří, jak někdo, kdo to dostal na stáří, my jsme mohli budovat, aniž bychom byli něčím, kromě peněz, omezení. Ale nikdo nám nic nepřikazoval, už jen to, že jsme najednou nemuseli dávat pozor na to, co říkáme, to bylo strašně nepříjemné, před děckama.

I přes to, že ses ve 4 letech odstěhovala na Jižní Moravu, nebydlela jsi na Valašsku a váš statek oficiálně vlastně nebyl ve vašich rukou, jak sis udržela vztah k tomuto místu a co tě vedlo k návratu a boji za jeho navrácení?

No, přestože jsem žila na jižní Moravě, tady na statku pořád žila moje babička s rodinou Diatkových, ke kterým jsem měla také blízký vztah. Veškeré prázdniny jsem trávila v Karlovicích a vlastně celý rok jsem se na ty prázdniny strašně těšila. Protože my jako děti jsme se všech těch sezonních prací účastnily, pro mě bylo tak atraktivní vidět, jak se mlátí obilí, jak se sváží do stodoly na to mlácení na žebříňácích tažených koňmi, jak jsme na těch žebříňácích jezdili, když se denně vozila jetelina do chlíva a prostě vůbec život mezi těmi zvířaty. Všude tu byla zvířata, která k tomu hospodářství patří, holubi tady byli, prostě vše, pro nás to byla atrakce. Vnímala jsem to pořád tak, že je to náš majetek, že i v tom malém je třeba se o to starat, byť jsme se už nemohli starat o pozemky a užívalo to tu družstvo. Vnímali jsme to i tak, že jsme prostě i tu jednu krávu a pět ovcí museli pást, krávu jsme měli na řetázku, to jsme nesnášeli. Když měla být bouřka, museli jsme ji na tom řetázku tahat dom. Jednou byla bouřka co přicházela od Vsetína, zepředu šel Staňa, já s Mařenkou za krávou a ona nechtěla a nechtěla. Ale aspoň jsme zase měli pokoj a nemuseli jsme sbírat rybíz, to bylo horší. Zajímalo mě to dojení, úplně vidím paní Diatkovou, jak tam sedí, mačká ty 4 struky, my děcka jsme zlomyslně stály a paní Diatková dojila, dojila, začala usínat, hlava jí padala na krávu, ta ji vždycky, když to ucítila, pleskla ocasem a zase znovu. Když se mlátilo, to byla taky nádhera, ty klasy, obilí. Nebo co jsme se naběhali po té stodole, to bylo tak 10 metrů vysoko, vy kdybyste tam běhali a spadli, tak víme, že už nikdy nebudete chodit, nás tam ale nikdo nehlídal. A všechno to trvalo mnohem dýl, než dneska. Nebo když paní Diatková tady tloukla to mléko... A vidíš to, dědeček, manžel, ten vyrůstal v Brně, byť prázdniny trávil taky na venkově po těch všech tetách, ale ten měl k tomu opravdu vztah, navíc vzhledem k tomu, že byl tak zručný, o to líp se mu hospodařilo, všechno si dokázal sám udělat. Všechno se tu muselo opravovat, do nekonečna, byly to těžce vynaložené peníze, ale už tím můžeš vidět,

že ten vztah k tomu byl fakt silný, místo, abychom si užívali někde ve městě, se tu člověk nezastavil. A to tu pořád byli nějakí lidé, pro ty se muselo vařit, už na tom se projevilo, že ten vztah musel být nějaký. Nebyl by problém prodat statek.

Když jste se sem vrátili, co jste tedy mohli dělat a jaké byly vaše plány?

Já jsem se tu vrátila v roce 1986 a natrvalo jsme se tu nastěhovali v 89. A první, co bylo, jsme s mým mužem chtěli opravit chlév, protože střecha byla pokrytá eternity a ty byly v takovém stavu, že to protékalo, tím pádem byly nahoře na seníku podlahy shnilé, tím pádem se tam nedalo uskladňovat seno, já jsem se naučila chodit jen po těch zdravých prknech, to bylo ale hrozné, dědeček se tam propadl. Tak jsme zašli na družstvo a podali jsme žádost o opravu těch hospodářských budov tak, aby se daly používat, protože vzhledem k té době, jakou byly neudržovány, byly v otřesném stavu. Družstvo nám na tohle napsalo, že ne, že s tím nesouhlasí. Tak jsme nic nedělali a vlastně jsme udělali dobře, protože v rámci restituce nám museli oni všechno tohle zaplatit, to znehodnocení těch budov.

Původně jsme teda chtěli ty hospodářské budovy, včetně toho domu, které byly v hrozném stavu, začít opravovat, ale protože s opravou hospodářských budov družstvo nesouhlasilo, tak jsme je opravovat nemohli, tím pádem jsme nemohli chovat dobytek, protože tu všude zatékalo, bylo mokro, seno se nedalo uskladnit. My jsme takovou část opravili, jediné, co jsme mohli obdělávat, byla zahrada a sad, protože zbytek mělo družstvo, seklo se tu a dělalo se seno. Můj muž chodil do práce do Vsetína, já jsem byla doma na invalidním důchodě a tak to trvalo do roku 1989. V roce 1990, kdy došlo ke změnám vlastnických práv, jsem se teda s družstvem pořád nemohla domluvit o navrácení majetku. Proto jsem 30. 8. 1991 požádala na základě zákona o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku z 21. 5. 1991 o vrácení veškerých pozemků. Družstvo mi pozemky předalo, ale jenom do užívání a to 6. 2. 1992, na základě dohody. Ostatní majetek jsem už ale nedostala a družstvo mi na dotaz o vrácení majetku tehdy napsalo, že mám předložit registraci soukromého zemědělce a na základě toho, že mi vrátí veškerou půdu a vnesený živý inventář, o mrtvém vůbec nebyla řeč, což byly stroje a do družstva vneseny byly a taky podle nich peněžní vyrovnání není možné. Asi se snažili mě odradit od dalšího vymáhání, ale na základě transformačního zákona bylo JZD povinno vypracovat

transformační projekt a na jeho základě se vyhotovily podílové listy pro oprávněné osoby. Podílový list jsem obdržela, ale neodpovídal vloženému majetku a tak jsem nakonec přistoupila k soudnímu vypořádání. Soud nejprve doporučil pokus o smír, ale vzhledem k tomu, že družstvo tohle nedodrželo, došlo k soudu. Soud určil soudního znalce, ten ohodnotil ten movitý majetek do družstva vložený, k tomu se přidala částka za pozemky, živý a mrtvý inventář a zásoby a stroje podle náhradové vyhlášky. To mi vyhovovalo, ale bohužel tím spor neskončil, družstvo totiž tvrdilo, že nemá z čeho ty peníze vyplatit. Soud vydal na majetek družstva předběžné opatření a trvalo dvanáct let, než se podařilo majetek v předběžném opatření družstva prodat a z toho vyplatit peníze, které mi patřily. Jednalo se o velice dlouhou dobu a tak muselo družstvo k těm penězům, co mi dlužilo, zaplatit i úroky z prodlení.

V čem myslíš, že tě tady ten režim ovlivnil nejvíc?

Podívej se, mě ten režim ovlivnil už v tom, že po gymnáziu jsem se nedostala na tu veterinu. Ještě když já jsem se tam nedostala, tak můj tatínek, který se po válce stal členem KSČ, byl z KSČ v 50. letech vyloučen, byl odborník veterininy, ale z Veterinární nemocnice v Kroměříži ho vyhodili ke konci padesátých let – chtěl tam jít někdo jiný, takže tatínek šel dělat na jatka. Nejdřív dědeček, kterého zavřeli za nic - byl pracovitý, celý život pracovat a tím, že se mu začalo dařit, nebylo to na dlouho protože přišla válka a pak přišli komunisti. To, že jsme přišli o ten majetek, jsem tak ze začátku nepoznala, narodila jsem se 1945, ale ovlivnilo mě to v tom, že ti rodiče a prarodiče, najednou z té životní úrovně, kterou měli... Babička dostala 300 korun důchodu a nikoho nezajímalo, jak s tím vyjde, dědeček se z toho všeho nakonec pomátl. Já jsem se nedostala na školu, ale i kdybych se tam dostala, tak by mě to netěšilo. Ani do Varů jsem se nedostala na cestovní ruch, z tama mi přišlo něco jako že mě nemůžou přizvat ani k přijímačkám, protože bych nezaručovala, že ze mě pro socialistickou společnost vyroste správný socialistický člověk. Podle adresy si mě našla novinářka, její dcera se tam taky nedostala a my dvě jsme dostaly tenhle dopis. Tohle všechno – dědeček kulak a tatínek vyloučený z KSČ v 50. letech způsobilo, že jsem takhle dopadla. Tohle nás ale, spolu s manželem neodradilo – i kdybychom netušili, že se všechno vrátí zpět a ten režim padne, budeme žít tam, kde jsem se narodila, kde máme přátele, kamarády a známé, naši synové to tu měli rádi, i přes to všechno, že bychom tu

neměli to pohodlí, co bychom měli ve městě, nic nás neodradilo od toho tu být, nepřemýšleli jsme, že to prodáme. Začátky ale byly hodně těžké, seno jsme svázeli na fréze, aby nelítalo, to vymyslel dědeček jak dělat, všechno jsme museli improvizovat, stroje, co jsme dostali, jsme museli opravovat, naštěstí to byl koníček dědečka a díky tomu jsme mohli začít. Na to, co to přineslo za zisk, to je zlomek toho, co jsme museli vynaložit.

Proč myslíš, že ses rozhodla majetky snažit se získat zpět a zvolit tak tu složitější cestu?

Je to ovlivněné i tím, že jsem byla jedináček – nemusela jsem se s nikým dohadovat, ptát se, hned nám bylo jasné, že v 90. roce, kdy se práva budou upravovat, nenapadlo nás, že bysme to někomu pronajímali. Od roku asi 91 nebo 92 na Vsetíně probíhaly pro restituenty tzv. schůze vlastníků, na ty dojížděli lidi z okolí, kteří měli podobné problémy jako my, bylo nás kolem 40, když jsme začínali a vlastně tohle všechno vedl z Vysočiny doc. Ing. Polách, který právě se snažil těm restituentům právně pomoci, pomáhal jim sestavovat různé žádosti, jak se obracet na soudy, jak psát žaloby proti těm družstvům a tak. Je pravda, že hodně těch majitelů usedlostí se vypořádání vůbec nedočkalo, protože dost družstev se přetransformovalo do jiných společností a tím pádem ty pohledávky pak nebylo na kom vymáhat, hodně lidí, co tam jezdilo a ten čas tomu věnovalo, kvůli těm změnám o majetek přišli. Někteří taky zemřeli, zajímalo se o to taky dost lidí a někteří odpadli kvůli poplatkům. Zezačátku to bylo zdarma, pak se to ale zpoplatnilo, tak pro dost lidí se to stalo nedostupným, protože se báli výsledku a toho, jestli to vůbec má smysl. Ten docent Polách je pořád podporoval v tom, aby se soudili a pokračovali. Vlastně na základě té restituční tečky teď, co vím z okolí, existuje hodně lidí, kteří se toho svého majetku vůbec nedočká. Já když jsem se soudila, tak to bylo složité, nebyla jsem toho znalá, chtěli po mě často třeba pojistné smlouvy staveb, jestli vůbec existovaly no a díky babičce, která schovávala fakt všechno, od rezavých plechovek po vojenské knoflíky, zápisky o koupené mouce na krabicích od nudlí, no díky tomu se všechno schovalo a ty doklady jsme díky tomu našli a mohli je tak dodat.

A co plánuješ nebo plánujete s majetkem udělat dál, jakou máš pro statek, který je v rodině už takovou dobu, vizi?

No, vzhledem k tomu, že nejstarší syn bydlel odjakživa i s rodinou s náma a rodina pokračuje v hospodaření, přenechá se jemu s tím, že ho bude dál zvelebovat.

A jak ještě vypadala ta původní družstva, která se právě v JZD po 49' proměnila?

V Karlovicích bylo hlavně to mlékárenské družstvo, asi jako nejdůležitější. Patřilo pod celkové sdružení, Pastvinářské družstvo a svázelo se do něj mléko z okolí, každé údolí mělo svoje povozy, které ho svázely do té mlékárny. Třeba ze Soláně a z Jezerného ho svázal pan Podešva dlouho. A dědeček byl taky členem toho pastvinářského družstva. Ti členové sdružení, co měli dobytek a měli hodně pastvy, byl zvyk, že dobytek hnali na Javorníky a tam se pásli, ale jenom ti členové. Dědeček je tam nehonil, protože neměl toho velkého dobytka tolik, měl spíš prasata, takže nemusel.

Rozhovor č. 2: Rosalie Orságová

Jak jste se k zemědělství dostali?

Rodiče měli majetek, zemědělství a tam nás vyrůstalo.. nakonec nás bylo 10 dětí, chlapci zemřeli, ve dvačtyřicátém roku, dva v jednom týdnu, na záškrt, dva zemřeli malí, takže nás zůstalo šest děvčat. Sestra se vdala a my jsme vyrůstali a pomáhali rodičům.

Odkud ti rodiče na ten statek přišli?

Rodiče přišli na statek 1928. A maminka byla z hospodářství taky, z Čubova, takže uměla dobře hospodařit a chovali dobytek, koně, hovězího tak do desíti kusů, dva koně a ovce. Někdy víc, někdy míň. A staříček, ten zůstal na chalupě, kde kdysi chodili enem na léto, on tam ale zůstal nastálo, proto jsme vyrůstali na kopci, protože druhá dřevěná chalupa byla pod kopcem, ale tam byla teta se strýcem, ta vyhořela a oni postavili jenom takovou malou chaloupku a pak v pětačtyřicátém odešli do pohraničí a vyrůstaly tam další dvě sestry, otcovy.

Oni teda žili dole, ve Vranči a nahoru na tu dřevěnou chalupu (Bařina) se vyháněl jen dobytek?

Oni žili ve Vranči, ale když ta chalupa vyhořela, tak už byli odkázaní už jenom na tu chalupu nahoře a takže jsme chodili z kopce pět kilometrů do školy a hospodařilo se tam a vlastně na tom se musela rodina uživit. Byly tam i lesy, 30 hektarů lesu a 10 hektarů zemědělské pudy, takže na tem jsme se musili uživit.

A měla jste k tomu nějaký vztah, k té půdě?

No vztah k té půdě byl... A musel být, protože to nás živilo, musili jsme pomáhat rodičům, pást, dělat na poli, to bylo plno samozřejmostí. No nikdo ti neřek „já nepůjdu, já nemožu“ nebo něco podobného, takže tak to bylo.

A i ostatní děti ve škole pocházely ze statků, nebo měli třeba rodiče řemeslníky nebo jak to bylo? Čím se živili?

Většinou bylo hospodářství.

A bylo to vaše hospodářství jedno z menších, nebo těch větších?

Spíš z těch velikých, protože těch koní až tolik nebylo, to bylo ale velké hospodářství. Dá se říct, že v té Vranči v tom horním konci největší, protože toho nebylo nikde tolik. Tam byly i hory, pole, ale bylo to na kopci.

A jak jste to vnímali v té škole, kdo měl výhodu - ten kdo měl větší statek, nebo ten kdo měl menší?

No, my jsme spíš záviděli tým kdo měl míň, protože jsme museli hodně pracovat. Tej práce bylo hodně a tým, že nám bratři zemřeli, tak zůstalo šest děvčat, sestra sa ve čtyřicátém osmém vdala, takže rodiče na to zůstali. A zase taťka obdělával iným koňmi na poli a oni nám zase chodili pomáhat v létě na pole do řepy, do zemáků a v hoře zase nejací chlapi.

Do školy jste teda chodila do nějakých padesátých let?

No, do padesátého pátého.

A to už byl majetek v JZD?

Ne, nebyl. To ještě pořád... to začalo až v padesátých letech, 1953. Do školy jsem chodila do toho padesátého pátého a v padesátém devátém jsem už pracovala, protože tych peněz bylo tak málo, že jsme skutečně se sestrou... jenom za máslo, když sa prodala kráva, tak se musil kupit' prášek a iné, na potřebu mouka, chleba maminka pekla...Ani v padesátém devátém jsme ještě nebyli v JZD.

Jak to bylo potom s odvody JZD?

No, kdo měl víc, odváděl víc. To dycky – kráva, tele, prase – odevzdávka masa byly čtyři metráky hovězího a myslím čtyři metráky vepřového, takže čtyři prasata se zavezly na kontingent a až to páté sa zabilo. Proto musela být prasnice a z toho jsme žili. To nás živilo. Kráva sa musela každým rokem prodat', takže z toho zemědělství se opravdu žilo, no, bylo to náročné a záviděli jsme tým kdo mý míň, protože neměli tolik práce, neměli tolik odevzdávek. Když jsme chodili do školy, tak jsme museli třeba pět kilo másla nést', plus tašku do školy a to se odevzdávalo třeba dvacet kilo másla za měsíc. To jsme museli od těch čtyř krav nadělat a odevzdat'. No, toho másla jsme moc neužili, neco bylo, ale zase tolik ne. Nebylo to lehké, takže na tu představu, co se muselo odevzdat', co se muselo dát, to bylo dost hodně.

A v tom padesátém devátém, proč jste Vy šla do práce, když bylo tolik práce doma?

Protože opravdu těch peněz nebylo. A přihlásili jsme sa 1. 4. 1959 do Rožnova, odcházelo nás 8 děvčat z Vranče, já jsem měla nejdál na autobus, ale musela jsem vstávat v půl 4, ale zase nějaké ty peníze byly, no, bylo toho víc, jinak to nebylo k utáhnutí. Protože sestra zůstala napořád, ta se vdala až v sedmdesátém pátém a až pak byli rodiče donuceni k tomu, že podepsali JZD. Jinak nás přesvědčovali hodně dlouho k tomu, než taťka souhlasil, ale jak zůstali maminka s taťkou sami, tak ich to donutilo. Dokonce museli dát jednoho koně pryč, tak zůstal enem jeden, tak se snížilo hospodářství...

A když ty děti odešly, ty dodávky zůstaly stejné?

No určitě. To zůstalo stejné, to se pořád muselo odevzdávat a pak se vozilo mléko. To bylo snažší, koněm se vozilo mléko do Vranče a tam to zvaželi, každý den mimo neděle, se vozilo mléko, někdy padesát litrů v létě, nekdy každý druhý den, ale muselo být dobré, takže to se kontrolovalo no a ta odevzdávka byla pořád.

A vzpomínal staříček se stařenkou (Rosálie rodiče) na to jak to bylo před válkou?

Tak před válkou, pro ně to bylo vlastně...a za války, též byla, ale nebyla tak velká odevzdávka, jak byla potom. Potem jak začal komunismus byla povinná odevzdávka a jak začalo JZD tak chtěli donutit ty zemědělce, větší dodávku. Že třeba nedovolili zabít prase, to se nakonec načerno třeba zabilo a tímto způsobem se to nějak řešilo. Až potom rodiče až ta sestra sa vdala a nebyla ta pracovní síla tak jich to opravdu donutilo, že si nechali enem jednu krávu a sestra potom se vdala, Lidka, na chvíli byli doma tak tu jednu krávu měli několik let.

A před tou válkou, vzpomínali na to?

Před tou válkou, tak tam si pomáhali a tam bydleli v malé chaloupce Hofeři, kteří tam měli kozu a pásli si ji, neco si uchovali, ty slepice, spíš mléko brali od našich a pomáhali a tím vlastně jim pomohli a zachránili. To bylo aj ve válce, ale pak ve čtyřicátém pátém roku, když začali lidé odcházet do pohraničí, tak oni odešli taky, tam si zabrali majetek, odešel aj strýc, taťkův bratr s rodinou a teta Pavlicová taky s rodinou, odešli do pohraničí. Naším přibýlo tak to, co měli ti Hofeři, museli to zase oni obdělávat, tím se zvýšil ještě

kontingent, každým rokem krávu odevzdat, ze 4 telata, vepřové též aspoň 4 metráky, než nám z milosti nechali zabit' jedno, asi to nejmenší, no.

A vnímali jste nějak tu proměnu vztahu rodičů k půdě, nebo myslíte, že to měli pořád stejně?

Já si myslím, že to měli pořád. To už ti bylo takové jejich zaměstnání a jejich živobytí, jaká taká koruna z toho přece byla, kdyby to neměli, tak bez peněz by nemohli do obchodu a nemohli by existovat.

Měli to tedy pořád nějakým způsobem rádi?

Já si myslím, že aj jo, protože oni nepoznali nějaké jiné zaměstnání, tam nebyla jiná možnost. Když po válce to začali znárodňovat' a ta zbrojovka začla, tam už ne každého přijali a tam už byl i ten nátlak těch dodávek a toho komunismu. Protože to bylo nucené a postihy, když nebylo odevzdané. Potom naši podepsali JZD, protože byli k tomu donuceni. No a ty já ti nevím, kdy to přesně bylo, jak taťka přišel dom a řekl „tak už sem to podepsal“. A mamka na to řekla „chvála Bohu!“ a ho to hrozně rozčílilo, protože to byl jeho majetek a najednou ta mamka viděla, že už nemusí tolik odevzdávek, tolik povinností, tolik dřiny a bylo to vždycky napřed odevzdávka, pak my. Tak oni potom zabili to jedno prase a ta jedna kráva a to jedno tele se vlastně vychovalo a prodalo každé dva roky nebo za rok, podle toho, jaká byla možnost. A už potom rodiče byli starší a dostali důchod, 220 korun každý to bylo v tej době, no, moc ne, ale tak, nedá se nic dělat.

Vy dcery, chtěly jste tam zůstat, nebo jste se snažili odtamtud dostat? Počítali rodiče s tím, že by tam některá z vás zůstala?

Oni spoléhali na Marušku, ale ta potom...Takhle, já jsem se vdala v šedesátém pátém, Lidka v šedesátém šestém a Maruška odešla v šedesátém osmém, to už z takového trucu, že už se jí nechtělo tam zůstat'. No, moc rozumné to neměla, ale... A Jana až v šedesátém devátém, ta se učila na servírku, hodně byla mimo domov, ta už málo doma pomohla, nebo vůbec měla možnost. Jako servírka musila aj v neděli pracovat.

No a pak začali jako sousedé, na Bařině – první JZD bylo na Bařině – tam chovali 70 ovec a zrovna spolužák tam začal pást se starším kamarádem, to už bylo v padesátém osmém. Předtím tam byli dva staří bačové. Až potom postavili ve Stanovnici ovčín, tak zase zrušili

na Bařině stádo ovec a zahnali je do Stanovnice, už vypásaly jenom tam, protože na Bařině jim ty chlévy už vypověděly a to je donutilo stavět ve Stanovnici. Do té doby to bylo asi všechno Nový Hrozenkov, pak už Stanovnice.

A dal by se poznat rozdíl jak jste žili před a během období komunismu?

Dokud naši nepodepsali JZD byli nuceni opravdu to prase odevzdat, mléko, ale pak když už to podepsali, tak už zrušili dodávky, tak ta jedna kráva stačila na tu obživu – trochu mléka prodali, dostali 220 korun důchodu, celkem teda 440 korun a v té době to musilo stačit no a už nemohli nic.

Měli ještě nějaká pole?

Pole už tam začali jezeďáci vypásat a sečť. Takže už tam to pole nebylo. Zahradu měli, hektar tam zůstal, na brambory.

A předtím se tam pěstovalo co teda?

No všechno. Brambory, zemáky, len – ten jsme musili povinně nasétť, vyškubať, dať vymlátitť, to si pamatuju, jak se enem ty vršky dávaly do mlátičky, pak rozprostřít na luku, nechať vymočitť a odevzdať. Potem taťka, to byly také menší žebřiny, nebyla to fůra, ale do žebřináku to musil dať, aby to tam zavez, tolik toho bylo. Dál sa pěstovalo obilí, to sa naselo do řepniska, ale ne už tolik.

A jaké jste tam měli stroje?

Tam stroje taťka měl dobré a pěkné, protože měl lopaták, to byl sekací stroj a v létě, začátkem léta zesekl trávu a když začalo obilí, tak tam přidal taků velkú tabulu a čtyry hrabě na tem byly. Pak se z toho musel vázat snop, ale už to bylo na hromádkách, pěkně udělané, to tahali dva koně a bylo to pohodlné. Taky sekačku měl, mlátička byla, motor velký, sečkovica...

A zůstalo to tam vše? JZD si to nevzalo?

To tam všechno zůstalo. Oni to nepotřebovali, no.

A co pro vaši rodinu ty změny, spojené s vládou komunistické strany, podle Vás znamenaly?

No, znamenalo to asi to, že když jsme odcházeli z domy, nemuseli jsme si myslet, že ti naši rodiče ještě musá dávat také velké odevzdávky. Museli jsme chodit pomáhat, i ti naši manželé tam chodili na práci aby pomohli, ale ta jedna kráva nebya tak zatěžko, ale byla potřebná, protože to mléko a všechno. A jeden kůň byl, zoral na řepu a na zemáky a to už tam švagr byl, se sestrou, bydleli tam té malé chalupce.

Takže ti se tam vrátili?

No, oni na chvilku bývali na Vsetíně, ale vrátili se potem, dokonce Tomáš chodil do Vranče do školy, ale potem se zas odstěhovali na Vsetín, jak dostali byt. Přišli zpátky, protože neměli kde bývat. Jak dostali byt, tak už sa odstěhovali do bytu, taťka zemřel v roce 1980 a to už maminka potem zůstala sama. To už krávu pak asi za rok potem dali pryč a maminku vzali na Vsetín.

Jaký to tedy byl život – bylo to tedy za komunismu jednodušší? Po vstupu do JZD?

No, jedna teta emigrovala, druhá nemohla studovat... Dalo by se ale říct, že jednodušší... My už jsme vlastně, já už jsem vlastně byla vdaná, druhá sestra taky vdaná, Zdenka už měla tři děti, tak už nemohla ani pomáhat mamince, tak zůstali fakt sami, tu krávu ještě uživila a toho koňa, ale taťka pak jak umřel, tak už ne a tam už ta jednoduchost byla cítit. Sestra všecky děcka ve škole na Vsetíně, Bařina tak na 1.září osiřela a chodilo se tam na Vánoce a na návštěvu. Maminku sice vozili, aby si tam pobyla, ale nebylo to jinak už na stálé bydlení.

A co ta teta, co emigrovala?

Ta se vrátila až v 80.letech, po převratě, jak přišla, tak jsme všichni brečeli, jak nám to bylo líto, že jsme ji tak dlouho neviděli, ona takřka ani nepsala a dokonce chodila na vojenskou školu a nastoupila k armádě.

A co říkala ona na to, jak to na Bařině vypadá?

Tož co mohla říkat, nic nemohla změnit, nemohla ani pomoct, na to ale ani nebyla nijak, ale když přišla, tak sa aj uměla chytit práce. Tak jak to je, když vidí, že rodiče pracují a všichni kolem, tak si nesesla a káva, to neexistovalo, nějaké posezení u kávy.

A ten majetek tedy dostal kdo?

Majetek potom jak se začalo rozdělovat, tak to bylo vlastně... Ta záveť, to už bylo v tom osmdesátém roce, kdy zemřel, maminka viděla, že aj pro Lidku, když měla pět dětí a byt na Vsetíně, Maruška byla v Brně, tam měla tři děti, Jana byla v Karlovicích, takže chodila do práce a já jsem taky měla to, tak maminka si přála, aby ta chalupa, co potřebuje tolik práce, opravy, že tam už začalo zatékat' a chtěla, abysme se na to dali mi, protože taťkovi, mojemu manželovi, věřila, že to dá dohromady a že to opraví. Lidka měla druhou chalupu, co tam ti Hofeři bývali, tak si to opravili, zvětšili, zvýšili to – tam byla enem kuchyň a malý chlíveček, oni to zvýšili, že měli eště další světnici, takže ona když měla chalupu a také nějaké pole aj lesy – o ty lesy jsme se rozdělily, aj Jana dostala les. Tak maminka si přála, abysme se o to podělily a pomáhaly si. Ale Blaža, protože byla ve světě, peněz nebylo, že bysme ji nějak vyplatili, tak přijela jenom jednou za čas a nevyžadovala nic. Zdenka ta už měla taky děcka, ty už odešly z domova, tak měla sama doma hospodářství, sice menší, ale měla toho dost.

A v 80.letech o tom tak vaše maminka mluvila? I přes to, že to bylo ve vlastnictví JZD?

Ano, ona o tem tak mluvila, třeba bylo, aby se to rozdělilo. Tam už byla možnost to vyzvednou si, ale ještě později, ne v osmdesátém, ale to bylo domluvené. Že třeba Lidka by si vzala tu jednu krávu, vzala by si tam to trní...

Takže JZD jim to vrátilo už před převratem?

Ano, tam to JZD už o to nestálo, protože to je práce, starostí, daně a to všechno. A je to na kopci, takže to už bylo na přítěž spíš. Byli ochotní to vrátit a tak se to v tej době aj rozdělilo, nikdo to nechtěl celé, ale každý chtěl něco. Pak se rozdělily aj ty hory, kdo co bude mít' a k tomu aj to pole. Teta Lidka měla chalupu, tu menší a tu stranu trní, až k tetě Martě, to nevím, jak velká je to rozloha, jamku, Maruška měla les, až k Jurčeně a Jana chtěla taky, ta měla Kasanku a kus lesa a nám to potom zůstalo kolem chalupy, od Lidky až ke Kubičkovému a po cestu jak se jde na pole na Kyčerku, po cestu jsme měli my a nad cestů měla teta Lidka, tam měli tu krávu a Jana když byla v Karlovicích tak co by s tím dělali, tak měla ty pole a ty lesy. A Maruška měla ten les, takže nebyla ošizená, Jana měla pole aj les.

A vy jste po tom 89.udělali s těmi loukami a lesy, co jste dostali, co?

To se pronajalo a seklo, kdo o to měl zájem, kdo potřeboval seno se to domluvilo a oni si to vzali. Aj my jsme tam cosi sekli, třeba na tej Kyčerce, když jsme něco potřebovali a byl o to zájem, že si to zesekli a vzali. Takže už se tam neselo, Lidka si pěstovala zemáky, ale my jen to seno. Tím to bylo obdělané.

A takto to je až dodnes?

Ano, tak je to až dodneška.

A co bude dál?

Co bude dál nevím, protože my teď už nemůžeme, tak Jarmilka nám to zeseče, to jsme moc rádi, protože o je vždycky v pořádku, Lidka si to pronajímá a domluví, kdo jí to zeseče. Ta už má jenom ovce v Lušovej, takže stěhování na Bařinu nemá cenu, vezmou si trošku sena a je na domluvě, kdo si to zeseče. Jana to též pronajímá. Tak se obdělává Bařina. Kdo potřebuje dřevo, tak si ve svojem každý nabere, tam se taky musí udržovat pořádek, je kůrovec, musí si to každý hlídat, žádný výnos, ale dřevo je zapotřebí a nebo sa prodá.

Rozhovor č. 3: Josef a Helena Vašutovi

Jak jste se k zemědělství dostali?

J: Tak tadyk je to rodové. Je to generačně dané.

H: Načež Jožka, ten to v dětství nechtěl vůbec dělat, musím podotknout.

J: To jsem proklínal, když jsem přišel ze školy, pást. Ale potom tím, jak jsem začal jezdit do Itálie, přičuchnul jsem tam k tomu soukromému podnikání. Ne, že bych tam já soukromě podnikal, ale byl jsem tam s lidmi, kteří ano, v kamenictví nebo zahradnictví a člověk viděl, že to není taková práce jako ve fabrice nebo v tom ČSAD. Je to takové volnější. No a když nám ty pozemky vrátili, postupně jsme to rozjížděli.

H: A já jsem zemědělství nikdy nechtěla. Vyrůstala jsem v paneláku, jsem ze sklářské rodiny a ten vztah ke zvířatům jsem nikdy neměla, spíše jsem byla taková manuálně zručná, tak jsem se vždycky viděla že skončím někde a budu makat. No a tím, že jsem sem začala chodit, tak mě to oslovilo, ta příroda, to, že člověk není někde v továrně a tak jsem k tomu tak přilnula.

J: No ale teď už zase přemýšláme, jak to ukončíme.

H: No, ne jako ukončit, ale zmenšit, holky už nám vypadávají, finance, vysoké školy, už začnou pracovat, tak si říkáme proč – taky roky už, něco začíná bolet, ale ne, že bychom to zrušili, pokud nám zdraví dá, jen časem zmenšit.

O rušení statku tedy neuvažujete, chcete si to tady udržet?

J: Ty, potom víš co, až budou děcka samostatné, tak necháme si akorát svoje pozemky, nájmy zrušíme. Tak budeme mít krávu nebo ovce, to by nám pasovalo. Dřív jsme hodně mívali drůbež, ale od každého něco, v malém, to není tak jednoduché.

Dobře, a jak dlouho už ten statek vaše rodina vlastní? Jak daleko vaše kořeny na Valašsku sahají?

J: Tak, to bych mohl zjistit přesně ty generace, ale je to od roku 1710, už čtyři roky před založením Karlovic tady na tom místě byli Vašutovi. 1710 tady přišel Václav Vašut z prostřední Bečvy a měl 30 roků, takže on byl 1680 narozený.

H: No moje kořeny, můj prapraděda pochází z Rakouska, ze sklářské rodiny, tady šli vlastně za prací.

A od koho jste získali vztah k zemědělství?

J: No já jsem měl odpor, ne vztah. Kvůli tomu, že jsem tady musel pomáhat, že. Ostatní kluci přišli, abych s něma někam šel a já jsem musel tadyk trávu vozit. K tomu zlomu došlo asi někdy v té době, kdy jsem jezdil do té Itálie, jezdil jsem přes to Rakousko, viděl jsem ty statky, jak to tam vzkvétalo, jak tam jezdily traktory. Byly to plus mínus takové statky jak tady, v kopečkách a když jsem to viděl, tak jsem si říkal, to kdybych měl taky. Potom jsem viděl lisy, to kdybych takový lis taky někdy měl. No a už to je tady všechno a teď už bych asi chtěl nový traktor.

H: No a u mě, ten zlom, jako člověk když byl v tom paneláku, nebylo domácích produktů a tys byl závislý na těch obchodech. Tak jak každý ve městě. Mně přišlo úžasné, že tady si člověk vše sám vychová, vypěstuje, jo, taková ta soběstačnost.

J: Vždyť jsi říkala, že jsi tu šla kvůli mě!

H: Ne, celkově jako, ten životní styl jiný, nikdy bych neřekla, že když půjdu někde na vesnici, že mě to tady tak nadchne, opravdu se mi protivil ten život v paneláku. Tady jsi v přírodě, volnost, je to krásné. A šla jsem tu za láskou, pak přišlo všechno samo! Ten vztah ke zvířatům přišel pak nějak přirozeně, aj bych řekla, že jsem dokonce až tvrděák, že si ledacos i zabiju, si říkám, že když to chovám, tak na co bych to chovala, abych se na to dívala? Tak to udělám, to je takový životní běh, tak to je.

A co si pamatujete z doby před rokem 1989, jak tohle hospodářství vypadalo?

J: Hospodářství bylo přizpůsobeno JZD, za komunistů, chlévy byly předělané na záhumenek jenom, tam bylo místo pro dvě tři krávy, dřív byly chlévy, které tu bývaly před čtyřicátým osmým, tu mívali koně, bylo víc dobytka a všeho no a tím, jak to přešlo do družstva, tak to všechno zredukovali, takže některé chlévy se zbouraly a zredukovalo se to na místo pro jednu dvě krávy, době to bylo přizpůsobené velikostně. Obhospodařoval se jenom záhumenek, což bylo asi hektar a půl, který zůstal nám a nebyl ve družství.

A jak období vlády komunismu vnímali rodiče tady na statku?

J: No, děda se živil zemědělstvím s tím, že na Valašsku by ho to moc neuživilo úplně to zemědělství, ty rodiny, tak ještě jezdil s koněma, formanku dělal, vozil koňma. Kolik měli dobytka nevím, na fotkách to je pět, šest, sedm krav, nějaké ovce, takže přizpůsobeno velikosti statku v té době. Jinak třeba s fotografií je vidět, že se tady selo, oralo, pěstovalo se veškeré obilí, řepa, brambory, prostě aby to bylo pro soběstačnost toho statku.

A v kterých letech museli tví rodiče vstoupit do JZD?

J: Nejak v padesátých letech, padesátý druhý nebo padesátý třetí. Vím, že tady chodil nějaký, to vzpomínal otec, který tady agitoval a přesvědčoval, ať vstoupí do družstva, oni teda moc nechtěli, ale nakonec ta doba je k tomu přinutila. Podepsali, k nelibosti babičky, která pořád popichovala mamku, ať jdou do družstva a vezmou si to zpátky, no, ale, tak asi co by dělali. Technika nebyla, to, co bylo do té doby byly všechno koňské stroje, to vzali ti jézéd'áci, tak by to stejně neměli čím to obdělávat, ty pozemky. Tak nebyl důvod z tama vystupovat, šli by proti proudu.

A jak to bylo po převratu?

J: Tak JZD začalo mít čím dál větší problémy, se soběstačností, někteří tady lidi z Karlovic chtěli pozemky vrátit, z některých těch majitelů, tím pádem jim ubylo, těm jézéd'ákům a ve finále se rozpadli. No a měli tam být nějaké náhrady za stroje nebo odpracované roky, když tam ti naši rodiče dělali, oba dva, tak pak mělo být nějaké vyrovnání. Částečně něco málo vrátili v penězích, ale celá ta částka nikdy nebyla vyrovnaná.

A snažili jste se nějak toho úplného vyrovnání domoct?

J: Ty víš co, tam bylo nějakých 70 000 tam zůstalo a vím, že třeba zrovna vy jste se s něma soudili a byly to daleko vyšší částky a nebyli schopní uspokojit ani tady ty lidi, tak takových těch malých tam bylo strašně moc, takže nešlo se do toho. Nehledě na to, že otec z toho dvakrát nadšený nebyl, z toho vrácení toho majetku, protože samozřejmě nebylo to čím obdělávat, technika žádná nebyla, jézéd'áci prd vrátili, takže když nám to vrátili, otec by radši byl, kdyby to bylo v tom družstvě, kdyby to družstvo fungovalo. Tak byli donuceni koupit nějakou techniku pro ten začátek, výfuk na seno, nějaká ta sekačka s obracečkou...V tu dobu nějaké úvěry, to bylo takové strašidlo, v tu dobu do toho nikdo nechtěl jít, už vůbec ne otec, tak jsme prodali kousek pole a za to se nakoupily ty stroje,

pro začátek. Já pak třeba na ten první traktor jsem si vydělal už v Itálii a díky tomu hospodaření jsme pak vydělávali na další.

Po 89. teda myslíš, že pro rodiče by to byla víceméně úleva, že by to zůstalo v JZD a nemuseli se o to už starat?

J: No určitě. Protože otec, vůči mě byl starší, protože měl už přes čtyřicet roků, když já jsem se narodil, takže on v tu dobu už nastupoval do důchodu, takže tím, že dělal celý život manuálně v družstvě a na pile, nadělaný byl, takže neměl o to zájem, když už mu šel důchod, aby dál pracoval. Já v tu dobu jsem neměl k tomu ještě ten vztah.

H: Navíc ještě k tomu tě od toho všichni odrazovali v to dobu. Taťka onemocněl, byl v nemocnici, přišly tam jeho sestry a všechny prostě Jožkovi řekly „vykašli se na to, nedělej to“. Místo aby ho podpořily, udržely ho tady, tak viděly, jak jsou všichni tady jako nadělaní, tak nás z toho tak nějak sráželi. To nás tenkrát aj mrzelo, člověk měl to zapálení, že něco začne, mě to jako mrzelo. Že nás nepodpořili.

J: Tak, třeba to ukončíme my, zatím nikdo nevyvstává, kdo by tady zůstal.

H: Jako třeba mě to osobně velice překvapilo, protože ty, co tady vyrůstali, to mi přišlo hrozně... Ty kořeny tady jsou a teď vám najednou řeknou prostě „nedělejte to“. Mně to bylo líto už, i když jsem tu byla pár roků, tak jsem říkala, že to zkusíme a uvidíme, jestli nás to uživí, že.

J: A to nebylo jen o tom se na to vykašlat, ale i se z tady odstěhovat. Strýc, který žil u Znojma a odešel tam s jeho i otcovou sestrou, oba a byli tam od mládí a spokojení – protože samozřejmě na Jižní Moravě se jinak rodí. Stal se z něho vinař, z toho bratra otcového a už otcovi říkal, ať to tady prodá a odstěhuje se tam. A to párkrát řekl i mně. A my jak jezdíme na tu Jižní Moravu, tak jsem si to už kolikrát těž říkal. Tady nasadíme, co nezežere plíseň to zežerou srnci, kamení...

H: Tam je to jednodušší, ale zase, každý kraj má něco, oni zase vidí jinde lepší, to je běžné.

A proč jste se tedy nakonec rozhodli to tady udržet i přesto, že vás od toho odrazovali?

J: No, protože jako začali jsme to dělat a víceméně v tom devadesátém třetím do toho devadesátého pátého to měl otec na sebe napsané, vlastně bylo to takové skoro z donucení, když nám ty pozemky vrátili, tak aby to nenechával ladem, což otcovi by bylo proti srsti, ty pozemky nechat zarostené, i přes to, že někteří to tak dělali, než si to někdo pronajal, takže... No a tam ty dva roky to byly na otce, já jsem mu s tím tak pomohl něco a jezdil jsem do té Itálie a tam jsem zjistil, že to je takový lepší život než být pod někým zaměstnaný. Mohl jsem třeba dělat i autoelektrikára v tu dobu, aj tak mě volali na spravování, ale nějak mi ta moje profese mě nechytla. Zase jsem za to hodně vděčný, protože díky tomu si hodně opravím, doma na strojích...

H: A někdy i sousedům a kamarádům, že...

J: Třeba takový Josef Adam, ten tady chodí velice často! Naposledy včera volal... Tak ta moje profese je mi prospěšná, ale nějak mě to netáhlo, je to hodně jednotvárné být v té dílně, je to něco jako být v té fabrice.

H: To je taková ta svoboda. Ale já teda, vzhledem k tomu, že víš, že jsme věřící, tak to musím pojet tak, že to duchovno mě s tou přírodou spojuje, jo. Že je tam ta svoboda, ty kořeny, to není člověku jedno to jen tak zahodit. Tohle vše spadá do toho duchovna, ta víra myslím, že nás hodně drží v práci. Hodně i těch zemědělců si myslím, že to tak mají, protože to je dřina, tolik roků. My to děláme od mládí, celá chalupa se opravovala, mě to teda hodně drží, víra.

J: Tak peníze, co se vydělají, se pořád točí.

H: Ano, o penězích to u nás vůbec není, to už jsme dávno...

J: Ty peníze se prostě přelévají, co se vydělá, zase se do toho natlačí.

H: A to jsme rádi, že to tak cítí i děcka, i když k tomu zemědělství vztah nemají až tak veliký, ale zase si myslím, že když budou v životě kdekoliv, tak ta zkušenost ze zemědělství, práce, jsem ráda, že tady tím načuchli a že si poradí.

A věříte, že tady doba ovlivnila vztah k majetkům u vašich rodičů?

J: Jako čím to je, že jsme u toho zůstali, to nevím, taky bysme mohli udělat to, že bychom prodali pozemky na stavební parcely...Ti lidi v tu dobu nezemědělčili, ti mladí to neviděli,

že, pozemky měli v družstvě, pak jim to vrátili a oni viděli v těch pozemkách jenom tu možnost toho rychlého prodeje a zbohatnutí. Rozprodali pozemky na stavební parcele, kde to šlo, lesy... Ale to se mi zdá takové krátkozraké.

H: To znáte i vy, jak vám třeba lidi závidí, kolik máte lesů, ale kolik je kolem toho práce, to nikdo nevidí, nejradši mám, jak vám někdo začne přepočítávat, kolik máte peněz tak. Ale to si myslím, že režim neovlivní, byli takoví lidi a budou a jsou.

J: Ale ta doba lidi určitě ovlivnila. Proč nás ne, nevím.

Ale tvého otce asi ano, že?

J: Toho asi... Nevím teda, jestli by to zrovna chtěl rozprodávat, jako tam se prodal kousek toho pole, protože nechtěl úvěr, protože v té době 100 000... Nebylo to proto, že by chtěl prodávat pozemky. Koupil stroje ale, aby se to obdělávalo, pokračovat nechtěl samozřejmě, protože byl v důchodě, ale...

H: Ale taky mu to nebylo jedno. Nechtěl pozemky, co by zůstaly ladem, neposečené, zarostené, jo, a tak se to vrátilo okolo. Dneska všichni řeší jen svou zahrádku, ale co je za plotkem, to už nikdo neřeší. Tady ti staří chlapi měli rádi to udělat. Vždycky říkal „to bych nechtěl, aby to tady zarostlo nějakým chabaštím“. Já jsem třeba strašně ráda, jak teď člověk chodí mezi rodiny, že někoho ovlivňujeme my, to, jak žijeme – ty mladší páry. Hodně lidí to láká taky a to mě těší.

J: Dřív to v Karlovicích byly jednotlivé usedlosti, které měly kolem sebe pozemky, tam bylo to hospodářství. Ještě ti majitelé využívali pro stavbu ty horší místa a pěkné pozemky a roviny si nechávali na pole, teď když se podíváš po Karlovicích, tak všechno je zastavěné, roviny, absolutně žádný vztah k tomu ti lidi nemají.

H: A prodávají to ti místní.

J: Nemají ti lidi ten vztah, určitě to ovlivnilo. V tom Rakousku, ty usedlosti jsou takhle pořád, ale třeba v té Itálii, tam to zemědělství hodně upadlo a tam ani ti komunisti nebyli. Tam už většinou jsou velké firmy, sice jsou to soukromníci třeba, ale už o několika stech hektarů. Švagr tam taky hospodařil a takoví tam úplně končí. A je to zase asi dané tou finanční stránkou v té Itálii. Nejsi s to být na takové usedlosti být soběstačný.

H: No ale proč si myslíš, že většina takhle krachuje i u nás? Oni chodí do práce, vydělají si, nemusí tolik pracovat, taky to je hodně i o penězích.

J: No a asi taky i tady. Kdybysme měli zůstat jenom na těch svých hektarech a neměli nájem, tak by nás to taky neuživilo.

A vy jste oba pracovali už od začátku tady, nebo jste si drželi ještě nějakou z prací?

J: Nene, rovnou tady. Tak v tom začátku, když jsme začínali, tak bylo sedm osm kusů hovězího, mamka ještě byla pohybově zdatná, tak byla schopná jít vydojit a já jsem tak mohl jezdit do té Itálie, na měsíc nebo dva, tak jsem si vydělával. Hela byla na mateřské, tam jsem si přivydělal, tak se zase něco koupilo, ale asi kdyby skončily dotace a neměli jsme nájem, tak by nás naše usedlost neuživila.

J: K té době, já si myslím, že to je ta finanční stránka. Že k tomu majetku lidi nemají vztah, k té usedlosti a cítí jen peníze, potom, co se jim to vrátilo. My to tak nemáme, ale nevím proč to je, že jsme to ještě neprodali a neodstěhovali se na Jižní Moravu.

H: Protože jsme takoví, normální, ne?

J: No, normální teď všechno prodali. Protože jsme blbí.

H: No, tak. V jejich očích asi jo, ale přijde mi, že je to tak správně nastavené.

H: Spíš teda ještě někdy vzpomínáme, jak těm zemědělcům muselo být, když k tomu byli ještě více upnutí a najednou jim to zebali. Ze začátku jsme nad tím vůbec nepřemýšleli, po revoluci to byla spíš ta doba rozkvětu v tom zemědělství, ale teď, když jsme tu už něco zbudovali, už vidíme, máme lesy, co jsme zasadili, malinkou horu, vidíme ty plody. A teď si řekneš, že přijde ta doba a opravdu nikdy nevíš, a prostě se toho máme vzdát. A několikrát jsme si říkali, jestli bysme to dokázali.

J: Nehledě na to, že těm majitelům před čtyřicátým osmým nikdo nic nedal. My teď třeba dostáváme dotace, na stroje dostaneš dotace a pak si řekneš, že ne že by ses nepřičinil, ale byla prostě ta možnost těch dotací. Ale v tu dobu jim nikdo nic nedal, všechno měli vydřené a najednou někdo přijde, většinou to byli bezzemci, kteří vlastně chtěli si něco dokázat, ty ti to zeberou. Kdyby toto nastalo, když si představím, jak by mi tady měl někdo, kdo nikdy nic nedělal a byl nějakým úředníčkem a k práci nečuchl a teďka by mi

řekl „pod' to dát do družstva“... V té době k tomu neměli žádný vztah a byli blbí. Některým se teď pozemky prodaly na stavební parcely, po známosti, protože netušili, že by se jim to někdo mohlo vrátit. Si říkali, že mají aspoň pětistovku za to, že prodají, jinak by neměli už nikdy nic. Takže to jim člověk nemůže mít za zlé, že to prodali. A stejně tak je teď tolik lidí, co si ty pozemky nechali, a nestarají se o ně.

J: Otázka je, co by můj děda s babičkou, kdyby ještě žili... V té době, co to vlastně naši přebírali katastrálně, tak už to jejich nebylo, už to bylo družstva. V osmdesátém devátém prarodiče už byli mrtví.

Rozhovor č. 4: Ludvík Stoklasa

Mohl byste mi na začátek shrnout Váš život?

To je už stará písnička. Tak já jsem se narodil tady v Karlovicích, v Podřátém, v Lopušánkách. Tam je taková ráztoka, vpravo, tam jak je tam ten pen..., ne jak je tam ta myslivna jestli nevíte jak to tam bývalo. Tak sú Lopušánky, Noclehy a Kubáně sú takové roznožka tak to je ta ráztoka.. Tak v Lopušánkách. Moje maminka tam sloužila a tam mě porodila. Pak jsem, no otec se ke mně nehlásil, byla slobodná a tady byl bratr její maminky s manželkú. A oni děti neměli. Tak babička, jako maminka, mňa jim dala a oni si mňa přivlastnili. Ale ona žila taky tady s nima. Ale byla na službě. Točila v hospodě nebo aj tam u toho strýca, kde sem sa narodil, byla roky. Tak oni mňa vychovávali.

Takže jste tady vyrůstal se strejdou a maminka sloužila?

No, tak v hospodě hodně dělávala. No a narodil sem sa 26. března 1921. Takže mám teď 97, tři měsíce, to je čtvť roka a devět dní. Mám. Každý deň počítám. Už jako, už mám přežitik. Už jsem měl dávno, jak sa říká po valašsky, už kdesi tam byť v d'úře. Nebo v nebi, já nevím. Kam půjdu.

A chodil jste do školy tady v Karlovicích?

Do Podřátého, 5 let, tady v Podřátém, je tady včilěj to předělané na bývák, 5 let, 5 rokú. První byly dvě – první, druhá, pak byla třetí a nevím či ze čtvrtěj nebo z pátěj jsem pak šel na měšťanku. Z páté, no jo tři, to bylo třicet dva rok, sem šel do měšťanky. Třicet pět sem vyšel. Ze třetí třídy měšťanky.

A měl Váš strejda ještě potom další děti?

To byl strejda, křestný otec, poručník, všecko v jedné osobě. Neměl, právě že oni žádné neměli, tak si mňa jako přivlastnili. Tu jsem vyrůstal a dělal všechno a oni mňa měli na starost' a tož potom on zemřel v padesátém šestém a ta manželka, ta babička až v sedmdesátém zemřela. A su v tom tady, tož jsem to podědil. Tady jsou takové díry, takové kotáry, toť ty pola sú až k lesu, dva ty pásy, ale lesa kus. Enomže ten les je tady ze susedem společný. Je společný a tož to není dobrý no ale tož...

A jak to, že to máte společné?

No tak, společná práce sa dělávala v lesi, když přišlo nějaké kácení nebo něco, nebo vysazování stromků, tak každý, takže vždy šel jeden pracovat nebo dva, nebo krávy jsme pásli, se tam pásalo v lesích tam na pastvinách byly takové pastviny. To nebyly samé lesy, to byly pastviny, většinů. A tak oni si pásli a my sme si pásli, ale v hromadě, zmíchané. Krávy si zvykly, a byl tady takový příhon, tů ráztoků nahoru, kde sa honívaly, oplocené to bylo, že. A přišly tady k chalupě, tak jejich krávy šly dom a naše taky dom. Tady zase dolů, byly naučené. No tak, tak sa žilo. Ve výloze nic nebylo, ani za první republiky, bylo, byla kriza v třicátém roku též veliká, nebylo práce, tady bylo ešče u tých, u tých dvou byl ešče bráces jeho, dědy Jože, jako poručník, bráces Pavel, svobodný jo? Tady s něma a se mnů. A tož neměl práce. Bylo to složité, těžký život byl. No a oni, bratr a ještě druhý bratr, jeden už byl ženatý tady nahoře, oni chodili na Slovensko tesať. Tam Slováci neuměli tesať dřevo a naši Moravčiči tam chodili a tesali, buď hrable dlůhé, ze stromu, a nebo tesali pražce pod vlak co sa jelo. A to jezdili až, až v Podkarpatské Rusi byli. Kolikrát? Tam tesali, tam bylo listnaté dřevo, jako surovcové, a z tých dub, buk, to všecko šlo na ty pražce, co potřebovala ta dráha. Ta to chcela, vykupovala, to tam hlavně dělali. No a jeden ještě bratr byl, tož toho jsem ani neznal, on odjel v šestnáctém roku do Ameriky, tady.

A vy jste tu tedy vyrůstal a strávil tu celý život?

S: Celý život jsem tady byl, nikde jsem nebyl po nějakéj takéj. Právě na vojně jsem byl. Jo, nikdy jsem nebyl na žádném zájezdě. Ve družstvě jsem byl, ale nejezdil jsem. Za to, co mně udělali, jsem je neměl rád, celé družstvo.

A od koho jste získal Váš vztah k půdě – byl to Váš strejda nebo maminka, kteří ho ve Vás vypěstovali?

Tož, všecko jsme dělali ručně, krávy jsme měli, hnůj jsme tahali až nahoru pod les, na saních, dvě páry krav, každý byl v jedných, naložil se hnůj a vez to nahoru. Tam sa vysypal, dolů a zas. Za půl dne se to udělalo čtyrykrát, hore a dole. Na kopně, na jaro by to na vozíku asi nešlo dobře, tak na tých saňoch jsem to vozil. To byla makačka, sněhu moc a nekdy zase málo. Byla to ale práce jako práce, byla nutná udělat, tak jsem to udělal. U chléva byla velikánská hromada hnoja, tak jsem to udělal.

Měli jste tu i hodně zvířat?

No, měli jsme 4 kusy velké, které musely tahat, třeba tři krávy, jedna jalůvka, ovce jsme mívali dvě tři a prasata, jedno prasa, dokud nebyla totalita a Němci enem jedno, potom jsme museli chovat dvě, abysme jedno odevzdali. Odvody byly aj po válce. Přes válku oni hrozili, ale nikoho tady... Ale každý sa snažil to dat', víte, vajíčka dávaly sa, mléko sa dávalo, obilí sa dávalo, vepřové, hovězí jako dobytek a ještě cosi, co sa ještě dávalo. Len sa sel a dával sa, sádlo, když jste měli zabíjačku a ještě sa to prase zabilo a muselo udělat sa krupón. Stahovala sa kůža a kůža sa odevzdávala a to bylo dosti důležité. Kdyžs to nedala, nebo byla nějaká malunká, tak bylo zle, to ťa pokutovali. Jednú, tady ředitel podřatskej školy, nejaký Kratochvíl, ten kontingent sa vždycky předpisoval na rok a on to měl z obce, ten předpis, a do školy si zavolal a ukazoval, co kemu mají dávat', to bylo eště před padesátýma létama, nekdy ve válku. A tak on mu řekl, ten sused, Jakeš sa jmenoval, když mu Jakeš řekl, kolik musí odevzdávat', kolik má předepsaného toho hovězího a vepřového, tak on sa ohradil a on říká „pane řídící, když toho masa vepřového je strašně moc, já to neodevzdám, já to nesplním“ a on mu řek, to nebylo fér od něho, on mu řek „pane Jakšu, musíte tym vepřom fúkat do zadku, ono to půjde“. A to byl chlap, který neuměl ani číst ani psat', ten Jakeš, a on mu odpověděl: „pane řídící, přídite mně to ukázat“. To byl chlap, zásadový, jak nás v padesátém osmém už do družstva navlékali. V padesátém šestém jsme měli svatbu, ani jsme neměli zaplacené všecko a už nás do družstva zebralei.

Jak to u vás vypadalo po válce, před tím, než jste museli vstoupit do družstva?

Těž nic moc to nebylo. Práca enem, starostí, ty kontingenty, to nás žralo. Museli jste na to pořád myslet' a pořád, aby sa to zvládlo. Aj len sa dával, sádlo, vajíčka. Když vám cosi rozežralo kury tak jste neměli nic a potem bylo z toho potahování. Krávy vždycky též nedojá, není mléka, nesplníte úlohu a to jste měli určité kvantum mléka dávat'. To bylo furt stejné, furt muselo sa plnit'. A málo za to bylo, práca moc, námahy a cena byla slabá.

Jak probíhal váš vstup do družstva?

Družstvo, to byli tady ti agitátoři, slibovali hore dole. Najprv s dobrú, potem aj se zlú a nás kdysi též... Tady jsme nechtěli podepsat, dva susedi hen a jeden tady z dolu a bylo nás na obci pozvaných asi deset nebo dvanáct tych, co nechtěli vstoupit. Tam přišli jacísi chlapi ze zbrojovky a naši představení, předseda, tajemník tam byl, bylo jich na nás a po jednom

si nás volali a zpracovávali. Kdo podepsal, dobré, já jsem ale nepodepsal a ten sused, co jsem o něm to říkal, ti tak byli zlí. Jeden ten zbrojovák byl tak zlý, už mě chtěl aj bit', vyskakoval jak gumový panák, že jsem to nepodepsal. To byli takoví fanatičtí komunisti, keří to chtěli sa Rusům zavděčit', že tady je všecko v družstvě. My jsme to nepodepsali, tak jsme šli dom a za čtrnáct dní už nám přišly výměry. Našu půdu nám zebrali a dali nám buď na Soláni nebo na Beskydě. A jed'te tam tři hodiny s kravami. Tady toť kotáry si zabrali, že tu budou pásť a tam nám dali eště horší kotáry a tři hodiny cesty s kravami byste tam jela a to by nebylo vůbec možné. Tak chvílu jsme to tak přežívali a potom jsme podepsali, nebylo východisko.

A co vás přimělo tak dlouho podepsání odolávat?

Tož stál jsem si za tým, ale potom už jsem byl vyhnaný do úzkých, sám to bych tu nemoh dělat'. Oni už byli vzteklí na nás, že ostatní podepsali a my ještě ne, tady měli takú d'uru, to chtěli zcelit'. Tož jsem věděl, že to nemám dobré.

Co se stalo poté, co jste podepsali?

Tož to bylo tak, to jste mohla měť edem jednu krávu, záhumenek, jeden hektar a jednu krávu a kolem chalupy, ostatní si tam pásli. Aj brambory eště orali, aj len tam byl, oves tam byl, ale to nejak moc nevychodilo, ta zemědělská výroba, na tu sú v Hané, na úrodu, tak tu potom jalůvky pásli, hejna jalůvek. Najprv jsem dělal nádeníka, takové všecky ty horší práce, pak si vzpomněli, že máme moc lesůch, tak udělali takú partu dřevařůch a byli jsme až tře. To byly naše lesy, ale oni z nich těžili. A nic my jsme za to nedostávali. A to nebylo ani pět motorovek, bratranec a potom hen nejaký Podešva, my tři jsme dělali a v trojce, když jste dělali, tak nekdy to nevychodilo na prachy moc. Tak potom už ten odešel, Stoklasa, ten bratranec, šel strúhat šindele a my jsme byli enem dva. Já a on a eště sme dělali furt s tú pilů, jsme sa tahali o kus plechu, ale ony už byly také ty nové pily, americké a to řezalo výborně, tak jsme na tem eště dost dobře byli. Jsme neměli jednotky, bylo to od kubíka, bylo to málo, ale dostalas vždycky za měsíc prachy. Potem už, dvaadvacet roků jsem dělal v tem lesi, v tem družstevním, jsem znal v Podťatě všecky ty lesy, u kdo měl lesy, u každé chalupy byl vždycky les. Kdo byl v družstvě, měl aj les obyčejně. Tam sa těžilo nekdy aj dvakrát a třikrát, zanedbané to bylo a když jste tam přišli do toho lesa, začli jste tam dělat' a ten majitel bývalý na vás přišel a „kurňa co děláš, proč

to děláš“. A já jsem za to moh? Mě tam poslal hajný, tady máš výměru a uděláš tady tolik kubíků, protože on mně naznačil, které stromy máme zhodit. No, a nebo nějaká prosekávka byla, to sa ty vadné stromky ven. Už jsem byl stabilně v tem lesi. Enem v létě, to jsem sedm roků měl žačku, motorovou sekačku, rakušanku a tam kde už nezesekly traktory a nezesekli koně, tož tam poslali mňa. Ty největší svahy a s tú motorovou žačkú jsem to sekal. Potem už mně to nechcelo cosi sekat, bylo to opotřebované, tak mně to sebrali a už jsem potem nesekal. Už jsem enem v lesi byl. Ale jak bylo seno, tož jsem musel chodit nakládat a skládat seno. To byla vždycky přestávka, že jsem nemusil byt v lesi, ale musil jsem zas seno dělat. Křižanský byl parťákem, přišel a vždycky „Ludvo, pod' nám pomoct“. Tož tak jsme to tlúkli všelijak, to bylo málo peněz, velice málo. Třeba ty jednotky, to jéžiš to nestálo za to. Ti koňáci, vozili ty fúry, už aj traktory, ale kde nemohly traktory, tam furt ti koně jezdili, zvažali.

Přemýšlel jste někdy nad tím, jaké by to bylo, kdyby komunisté nepřišli?

To bylo v nedohlednu. To bylo jedno už, nebyla jiná vyhlídka, Rusi tady byli vaření pečení, tvrdý režim.

Jak jste vnímal že to, co dlouhou dobu patřilo vaší rodině, má najednou někdo cizí?

To bylo takové zlé, měl jste to a nebyl jste temu pánem. Jak ten les, tož vám tam těžili a nic vám za to nedali, tam jste měl za tu práci jen. A druzí taky. Hen aj buky, dřeva sa nastínalo, zvezlo, celé vykrápali velké plochy. Dřevo už bylo zralé, tož měli důvod, že sa to musí obnovit, už nějaký podrost tam byl, že to musí ven. Vytřískali buky a nasadili tam smrky, hodně jsme sadili. Jak na jaro bylo třeba vysazovat, bylo málo ženských, tak aj nás vzali – ty těžaře. A jsme sadili smrčky hodně, to byla dobrá práce, kde sa to dobře dělalo, kde nebyo kameňá. Kde bylo kamení a museli jste hlínu ke stromku hledat a dať ju tam tu hlínu, aby rost, tak to bylo zlé, ale jak bylo dobré, tak na tom aj vydělal, protože to bylo od kusa, kolik jsi zasadil kusů. Pořád jsem byl ale evidovaný v lesi.

A co vaše paní, ta dělala v té době co?

No, tak, měli jsme dvě děcka, byla ještě doma, ale pracovat pracovala, též chodila. Aj v kravíně byla, potem doma tlúkli boty, ona byla v tej partě taky. Oni přivezli takové všelijaké dřeváky, udělané a ty vrchy nebyly na tem, tak si jich tam přitlúkali. A to byly

různé vzory, takovými hřebíky malovanými. Družstvo to vedlo jako práci, aby ty ženské měly práci, vždycky to ve středu dovezli aj odvezdli, nové dovezli a udělané vzali. Eště tu mašinu kdesi máme, to byla taková potvora, ten bot se tam zevřel, umělá hmota a ten hřebík sa musel dobře uderit', aby tam vlez. A přibít ten vrch. Babička sa natrápila, po prstech si klepla aj někdy.

Jak to vypadalo po roce 1989, vrátil se vám váš majetek?

No tak to sa nám vrátilo, ty kotáry už jim nefungovaly, všecko už to bylo ohráté aj s tymi dobytky aj s jalůvkami. Já nevím proč sa to družstvo rozsypalo, tož nám to vrátili. Bylo to eště před rokem 1989, najprv ještě komunisti byli pak chvilu, to rozdělování potem bylo. Nekteří sa navalili potem dobře v tem družstvě, pobrali traktory a žačky a auto, krávy, dobytek, všecko rozprodali. A já jsem takú práci měl těžkú a já jsem nedostal nic. Já jsem tam nešel sa domáhat' a dodnes tam máme balu peněz a ty v životě už nebudu vidět'.

A proč jste se rozhodl se toho nedomáhat'?

Tož jsem nebyl taký dotěrný. Kdo měl ostré loktě, ty si zebrali krávu aj traktor aj auto, ale kdepak. Teho bylo tolik a pobrali to ti, co neměli nic, enem v družstvě dělali, traktory zebrali. Kdo jakú škodu utrpěl, dotírali, brali, ale já jsem taký nebyl. Pár korun jsme dostali, cosi málo a ještě je to tam dodnes, ani nebudu říkat' kolik, dost'. To by nešlo ani se teho už domáhat' – jak, kde, z čeho. Však družstvo má hen ještě nějaké byty, já nevím, kdo z teho bere ty peníze, to sa nedovíte nic. Budov tam majú, ty ubytovny, nevím, proč to a jak to je, nekdo v tem bývá. Jak vás ometú, už je konec. Nebyla to sranda. Já jsem už kdysi chtěl s tým seknut', s tú dřevařinú, přišel jsem k temu pohůnkovi v Miloňově a říkám mu „já to nechcu dělat', chci jinú práci, v lese už dělám dlúho“, aj víc chlapů tam bylo. Tož mně říká, že to dělám dobře, a že jestli bych mohl vydržet' těch pět roků do důchodu, tak dělaj to a budeš mět druhú třídu, to budeš mět' větší důchod. Tož zas mňau řečnili a zasej jsem to eště dělал a dodržel jsem to do dňa. A ten důchod mám o tisícovku větší. Já tofurt říkám, kdyby byli všeci, nebo aspoň polovička takých důchodců, jako jsem já, už by dávno stát byl v bankrotě. Beru důchod přes třicet roků!

A kdy se vám nejlíp žilo, když pomínete ted' důchodový věk?

Tož, už nemusím henkaj někde.. Ráno už jsem musel do práce, včil jsem volnej. Furt křičá, že se máme zle, ale není to pravda. To sa ně nelíbí, důchode nejsou tak malé a na dědině když jste, pořád něco máte, aj když nepěstujete. My si ještě brambory děláme, ovoce máme, slípky, nekdo králíky, já si chovám včely.

Takže poté, co se Vám některý majetek vrátil, jste se k zemědělství navrátil?

Jo, pořád, už jsem to nezaměnil. Neutek jsem do města. Nemám zájem, já když jedu do města, honem ztama utekám, abych tam nemusel byt.

Komunistůch tu bylo málo. Kdo neco měl, to nebyli, takoví ti chalupáři to byli – měl chalupku a možná jednu krávu, kozy, dělal u lesů, státní zaměstnanec, takoví byli kdysi v družstvě.

A chtěl byste, aby v tom, co jste dělal, někdo pokračoval?

Tady? Kdo! Syn hen šel do školy, prospěch měl dobrý, sa tam nemohl dostat. Jsem jel do Rožnova, tam byl jeden papaláš, soudruh veliký, tož za tým jsem šel a musil jsem sa podvolit. Tož ten to potem pohnul, pak ho přijali, musel jsem ho poprosit, aby ho vzali... Tož ledacos jsme překusli. Když si enem vzpomenete, co v Česku udělali, jak lidi marnili, zavírali pro nic za nic, to není jednání pěkné. Sametová revoluce, ta na houby, zakopat to. Každého velitela na vrbu, ostatním zebrať majetek, všecko, co bylo nakradené a makat. Žádné také, ted' sú zas už u vesla, ve vládě, to je nějaké jednání? To mňa šťve. Co ti nadělali, kolik lidí ztrápili, kolik lidí zabili, kolik rodin rozbili, všechen majetek zničili. Každý byl kulakem u nich, kdo měl něco, dobytek mu zebrať, pole mu zebrať, jeho zavřeli a roba sa musela vystěhovat aj s děcky, dali ju kdesi daleko. Horší než za války, to byl špatný systém. A jak jsi otevřel hubu, už bylo zle.

A když to porovnáte se životem před komunismem?

Tož první republika, já jsem měl, kolik, 19, 17, tak už to začlo, ve čtyřicátém, už byla válka. Zezačátku ještě lidé měli aj nějaké zásoby, ale pak už to bylo zlé.

Víte kolik generací vaší rodiny už žije ve Velkých Karlovicích?

Nejak 1840 přišli. Byl to chudý rod, nic neměli, tady byla tota chalupa, asi Stoklasa si musel vzít dceru Podešvovů nebo jeho syn nejaků dceru a oni mu dali tady toto, aby sa

tady postavili. Postavili stodolu, chlév, chalupu. 1870 už tady bývali. Dožíváme, přijde smrt a udělá škrt, v mojich letech už to může přijít každý den. Nekdo má nějakou dlouhou nemoc a ví, co čekat, ale já chvála Bohu nemám. Já ještě pořád dělám, tož též mňa bolí všechno, ale chodím, enim děkuju za to, že pořád chodím, to mňa drží, jak začnete sedět nebo ležet, už nevstanete, stáhnů se vám žíly a šlachy a konec. Já ještě aj sekat trávu bych moh, řezat' řezu dřevo. Tady v Podt'atém, mojeho ročníku enim tady v tej díře, nás bylo 14. To nejsem enim já, ještě před třemi roky tady byl bratranec, už aj ten ale zašel. Všecko ti staří, se kterými jsem žil, už je pochované.

A jaký vztah k majetku tady rodiny v Podt'atém obecně měly? Byli hrdí na to, že ho zdědili a chtěli to opatrovat?

Tož víš že jo, každý sa teho držel, nechtěl to pustit', nekeří pili a prokarbanili, pak mu vzali majetek do dražby a bylo to. Nebo ta hospoda tady, obrovská rodina a měli hospodu aj obchod s tym. Tam jste vešla do chodby bylo vpravo hospoda a vlevo obchod. A všeci prodávali, ale taky nedávali do kapes. Chlapi už dorostení, každý potřeboval peníze, utráceli, tenpekař, co tu vozil chleba, ten jim pořád dával aj jak mu neplatili, vozil jim múku, chleba a pečivo a peněz neměl. Pak jich dal do prodaje a koupil to, ten dluh si odrazil, potom doplatil a oni sa odstěhovali na Slovensko. To byla velká rodina, asi pět chlapůch a dvě holky, velká.

A byly tu i rodiny, kterým se ten majetek nevrátil?

Tam, kde byly ty dobré půdy, tam komunisti nastavili ledajakých chajd a hal všelijakých já nevím na co, půda sa neztratí, ale nevrátili. Aj hen tady, jak je kravín, ty pola jak je pila, to všechno měli oni, ta půda sa nevrátila, ted' sú tam stavby. Taká půda na rovině, to je vzácnost, tady máme Alpy. U nás pak už enim pásli, seno sa ještě dělalo. Pak to ještě aj trochu vyplácali, z tých lesů sa kácalo, na pilu, ta vyráběla hranoly a prkna a z teho byly peníze. A byly to vaše lesy. No úředníků bylo v kanceláři jak meteale a každý bral jednotky, to byly výplaty hned. Ta doba, ted' už sa to nedá přirovnat. Kdo neco měl, do obchodu nechodil, obilí měl, umlel, uvařil, upek, brambory si nasázel.. Ale ti, co měli enim chalupu a neměl práce, co, jak bylo, kdepak, byla aj žebračenka, dostávali nejakých deset korun na den. To bylo v tých třicátých letech. Pak Hitler začal carbosit, začali stavět ty pevnosti v pohraničí a všeci chlapi byli tam. Žádné medy to nebyly. Já jsem do školy chodit jak zlel

sněh až do zámru bosky, tři roky do měšťanky a ne enem já, všeci. Potem enem nejaké papuče ze sukna, když mrzlo a bylo sucho dobré, jak to ale namoklo, už to ozýbalo. A bylo to hodinu a čtvrt pěšky do školy.

A jak to v Karlovicích vypadalo po revoluci?

Tož každý byl rád, každý byl z toho potěšený. Aj byly všelijaké muziky, tancovačky, proslovy.

Rozhovor č. 5: František Borůvka

Mohl byste mi na úvod říct něco málo o Vás?

Narodil jsem sa v Šumperku 1959, moja matka je rodačka tady z chalupy, v 18, jak přišli komunisti měla dost dřiny, utekla do Šumperka a poprvé v životě měla peníze – pracovala v Hedvě, poprvé tam dostala výplatu. Tady jich bylo 10, všichni museli makat, ona utekla po znárodnění. Základka v Jindřichově na Moravě a v Branné, vyučil jsem sa automechanikem, ale přes lesy – rodiče dělali u lesů, vyučil jsem sa a oženil se v 17, mám tři dcery, na vojně jsem byl, u pracovního vojska a bydlel jsem v Šumperku dost dlouho.

Kdy jste se natrvalo vrátil do Karlovic?

Já jsem se tady vrátil, kdy to bylo, dva tisíce... Dva tisíce dva a pět měsíců.

Jak daleko do minulosti sahají vaše kořeny na Valašsku?

Kořeny jako sahají, protože to tady miluju, jezdili jsme tu od malička, stařenku jsme měli rády, moje mama se tady narodila, moje mama to tady nesnášela, tak ona tady ani nechcela jezdit, když jsem to začal spravovat, ani tu nechcela jet. Z naší rodiny tady žilo generací... tož stařenka se přišelila tady do tej chalupy, babička moja, moja mama se narodila tady aj všici, v tej chalupě nahoře. A stařenka, ta tu též žila celou dobu, ale bydlela pak aj u nás v Šumperku, vozili jsme ju sem jak bylo kopno, zpět do Karlovic – chtěla být tady, kde se narodila, ale nemohla zůstat sama, nestačila by na hospodaření.

Jaký máte vztah k zemědělství a k půdě?

Vztah k zemědělství mám špatný, protože jsme od malička museli makat, nesnášel jsem to, já jsem byl dost malej, ale brášci všeci jsme chodili, hen dole do Miloňova, stařenka měla jednu krávu, musela komunistom odevzdat mléko, musela odevzdat vajíčka, spočítali jí, kolik má slépek. Tady sa muselo mléko snést do Miloňova, potom přijeli, odvezli si ho a stařenka musela psat, kolik odevzdala no a důchod měla 170 korun. Stařenka měla tři krávy, ovce, slepice, co já vim, co všecko, když tam žila, měla všecko, stařík umřel v šedesátém sedmém a zůstala sama, my jsme tu jezdili furt. Naši nás tady vyvezli na dva měsíce, museli jsme tu být dva měsíce, rozumíš tomu? No, takže tak.

Jak se vám tady v té době žilo?

Moje mamě špatně, proto utekla, jo, no a stařenka, ta co ona mohla, no, vychovala tady deset děcek, jako a co ona mohla dělat, když jí to všecko vzali, nechali jí enem ty záhumenky, jo, lesy jí vzali...

Byla stařenka nakonec v JZD?

Jo to dybych věděl... Ona musela až... jako oni tady šli nejpozdějc, do teho JZD, oni jí zebrale tu vrchní louku a ona tam jako nechtěla, jo. Však ona nedělala u JZD, ona chodila na brigádu k lesmistrům. Měli svoje a ještě si chodili přivydělávat, že mu tady dělali, jo. To vím zase od mamy, no. Já ani nevím, jestli ona šla do JZD, ona nikdy u JZD nedělala, musela odevzdávat, mléko pětadvacet litrů sa dávalo, ranní a večerní, ráno sa to nosilo do Miloňova, vláčalo sa to ke kravínům, cedulka se jménem tam bylo, to sa odvezlo a oni to potem zapisovali v tej mlékárně do takových knih velkých a tos nesměla jako smetanu z teho oddělávat, nic, jo. Nesměla, to muselo být jako mléko, jo, jasné, že stařenka si doma někdy natlúkla, máslo a toto. Oni na to měli sběráky a jak nebyla smetana, tak jsi za to nedostal nic. Tož já jsem byl kluk, ježišmarja, já jsem přišel z vojny a stařenka umřela. Já jsem potem měl už patnáct a já jsem sem nechtěl jezdit jo, protože víš co, za prvé to bylo opuštěné, tady lidi pořád říkali „taková chalupa, tady to pustne“ jo, stařenka byla u nás! Z lesa sis nemohla nic vzít, za komunistů, jo, tak proto je to postavený z tvárníc, jo, jak se to postavilo. Tata to začal, potem jsme se rozhodli, že to opravíme, tak jsme to opravili.

A jak to u vás vypadalo po převratu?

Já jsem chalupu dostal, moje mama mi to dala darem, když jsem já měl 33 roků. Který rok to byl, devadesát... Devadesát dva. Mně naši napsali majetek. Stařenka to přepsala za komunistů mojí mamě, jo, a já jsem to dostal jako, moje mama mně to darovala, jo.

A v tom JZD tedy myslíte, že stařenka nebyla?

Já si myslím, no, stařenka nikdy nedělala v JZD, co já jsem od malička... Já jsem narozený padesát devět, třeba šedesát čtyry, to už si pamatuju, jo. Určitě nebyla v JZD, kde by ona dělala. Však já tu pamatuju jalůvky. Určitě ne. Odevzdávky měla a z toho měla důchod 170 korun, důchod! Urážka člověka. Přežívala, protože měla furt tu kravku, dokud eště mohla. Potem už nemohla.

Jak tu babičku a maminku režim ovlivnil?

No mamu, ju ovlivnil dobře jako, že odešla z dřiny, moju mamu dobře. Moja mama jako hrozně nerada vzpomíná na mládí – tu dřinu jako, jo, deset děcek v chalupě, jo, jako když byli menší, všeci musili makat, jo, do školy chodili jenom v zimě! A ona to nesnášela, bosky chodili, ona to tady úplně nenáviděla. Ona vlastně, ji komunisti, JÍ, jako mojí mamě – přitom já jsem antikomunista jako sviňa – ona díky tomu vypadla z chalupy a měla svoje peníze, dostala výplatu, neměla k tomu nikdy vztah, víš co. Stejně, když jich bylo deset, stejně by to dostal nejstarší a oni by museli všeci pryč z toho, tak to bylo. Stařenku moc, ty ona chodila do kostela, ona si šla třikrát hodit otčenáš, jako víš co... Oni to tak, umíš si představit, když ti oni vezmou něco? Umíš? Jako já si to umim představit, musíš být našťvaná a nic nenadělaš, nenadělaš nic jako. Teď něco opravíte, teď ti tu někdo přijde a vyhodí tě, tvoju babičku tadyk nechají dožít v tej cimře jedné jo, přijde nějaký komunista a bude rozhodovat o tem, co vy jste vybudovali. Vezme si váš traktor, jo, no, a vy budete někde do fabriky šroubit kolečka, jo. A tak vidím, jak se cítili, jo. Hrozně.

Co to období znamenalo pro Vás?

Jak jsem tu jezdil, tak jezdili tu i další, tak jsme byli na prázdninách... Chodili jsme též hlídat temu, co tady byl, jsme kúřili, on nám dal cigarety, jo, já jsem potem tady nechtěl jezdit už. Já jsem říkal, že bych tu nikdy v životě nebydlel. Nikdy bych tu nebydlel. Si představ, kdyby tu ty komunisti zůstali, bych neměl nic! Kdo by co měl! Co by dělali všeci, no, nic, bys tady akorát přežívala, bys musela chodit do práce, čtyry kilometry enem dolů, jo, jak by se ti to líbilo? No, mně ne! Proto jsem říkal, že bych tu nešel bydlet. Potom jsem litoval, že jak poznáš lidi, bydlel jsem v Budišově a jak tam byli všichni přivandrovalci, to bylo Německé, že, vlastně všeci tam dostali majetky zadarmo... Mně to tam nepřirostlo nikdy k srdci a potem jsem litoval, že jsem nešel... Že jsme i s děckama nešli dřív sem na tu chalupu. Jenomže holky už studovaly, že, tak co.

A proč jste se rozhodl se sem vrátit?

At' máme klid a že to tady milujem. Miluju přírodu a klid, na zemědělství já ale nejsem, já k tomu od malička... Jsme museli makat, víš, všude záhony, furts měla plet, chtělas jít hrát fotbal a né, ne, nejdřív to vypleješ. A to bylo jen, že bylo hovno v obchodech, jo, tak každý doma si pěstoval. Česnek, cibulu, mrkev, petržel, celer, všecko jenom záhony, každý si doma jenom pěstoval. A přitom komunisti jenom kradli, kde mohli. Všeci kradli.

A k zemědělství tedy máte špatný vztah?

Špatný mám. Mně by se třeba líbilo jako víš, že když jsem se tady nastěhoval, tak mně to tu sekli, furt každé chtěl víc peněz a já potom říkám „ježišmarja já dotace žádné nemám, já přece nebudu tady chovat padesát ovcí enem, abych měl nějaké dotace“. Jenže teď se to změnilo, že, dotace jsou. Ani nemusíš mít dobytek, louky, ale máš termíny a dostáváš peníze za to. A stejně málo. Když jsem dělal ve Francii, soukromníci, měli aj lesy, dostávali dotace na naftu! Jestli za jeden frank, jinak stála pět!

A k půdě, kterou vlastníte, máte jaký vztah?

Takový vztah, že ju neprodám, aj kdyby čert na žebrákovi rejtoval, protože nevím, co bude. Mám děcka, mám vnuky a něco jednou bude, mají si kde nasadit zemáky, přežijou. Kdyby měli jednu krávu, mají mléko, mají pole, mají louky a hotovo, přežijou. Nevíš, co přijde za dobu. Dycky se mají, kde schovat. Město? Ježišmarja v městě, kdyby něco bylo, půjdou první do města. Co tady barák! Ten ani nevidijou. Je to ani nezajímá tady, jeden člověk nebo dva. Tak tak. Zemědělec ze mě nikdy nebude. Přitom když jsem si udělal první živnost'ák, tak jsem ho udělal na drobného rolníka. To sis dělala dřív na obecním úřadě a byl to nejjednodušší živnostenský list. Tos mohla dělat v lese, jo, potom už to zrušili a musela sis udělat normálně živnost'ák.

Jinak ale kladný vztah mám vůbec k této přírodě. Jako kus světa jsem projel, dělal jsem v zahraničí, republiku mám projetou, dělal jsem v lese od vojny, tak dycky říkám, že Valašsko je nejpěknější a hotovo. Tady deš v tom Valašsku, vyjdeš na kopec a je tam barák. Ujdeš dva kilometry, je tam taky barák. Ty lidi tady žili a museli, no, takže...

Jak myslíte, že vás komunismus na ten vztah k majetku a půdě ovlivnil?

Mě neovlivnil...Ty, nikdy jsem nic neměl. Takže to... Ty to byla hrozná doba. Ty odevzdávky, ty byly cesta jak ty lidi donutit do toho družstva vstoupit. Nejdřív stařenka odevzdávala pět litrů mléka, pak báb, to je málo, dáme jí deset. Nezůstalo jim nic, no! Stařenka to měla někde napsané. My jsme takoví blbci, že jsme to vyhodili. Měla deník a tam dycky já nevím, 5 litrů mléka za 3 koruny, to bylo hrozné, mě štve, že jsem to neschoval. Jsem byl taky mladý, honem, vyklidit půdu, ne, však tam byly aj ty staré šaty jak měla, Valašské, zápisky...

Tož a teď to sú starosti. Manželka, ta by dělala všecko, ovce by si vzala... Ale mě to nebaví, jako, mě by bavilo, kdyby člověk měl ty peníze, jak ti magnáti. Ale furt dělat od nevidím do nevidím, to ne. Taky už mě rozčiluje všecko, ale to už je aj tím věkem, už jsem unavený, člověk jezdí po světě tolik roků, maká jak šroub, doma musí dělat... Nejradši bych si tak jen relaxoval, vysral se na všecko, takže tak, no. Tady jak si vzpomenu, když jsem byl ogar, jalovic tady bylo... S bráchou, s Milanem, sused kouřil partyzánky, nás viděl a říká: „ogari, chcete cigarety? Pote, potřebuju dvě hodiny krávy pohlídat!“. Však on šel do Jezerného do hospody, my tady, co s jalovicemi, sedm hodin večer a sused nikde, co my? Tady to lítalo, stařenka, když jsme šli dom, tak vzala polénko a řvala „ty ancikriste!“, pak sa hned pokřižovala, jak chodila do kostela. Bývali jsme tu furt, každé prázdniny. Nikdy jsme nic neměli, komunisti to prve vzali a teď budú machrovat tady, jo... Kdybych tady žil odmalička, budoval to, jo, byly jsme na to zvyklí.. Ale teď, ty hranice se posouvají furt. Vždyť to je jak u blbých. Vem si po revoluci, jak jsme museli chodit s něma, to yměřovat všechno, potem udělali letecké snímky a je to celé jinak.

Ještěs tam měla přidat si, že proto jsem kupil hospodu, když jsem se tady nastěhoval, ať máme kam chodit'. No, a stejně ti to lidi ještě závidijou, aj když to nemáš dodělané. Můj vztah k půdě je, že nikdy bych ju neprodal. Nikdy, já bych... Já jsem prodal akorát lest tam vzadu, kvůli té hospodě, ale polnost, ne. Já bych mohl tu hospodu dodělat, aj barák, že bych tam měl bazén, protože když začali, že louku ode mě koupí, to bylo nejprve na nejakých 100 000 korunách, dneska už mi nabízejú 470 000 a to já vždycky jenom se podívám a je.

Rozhovor č. 6: Dana Podešvová

Řekla byste mi nejdříve něco málo o Vás?

Narodila jsem sa roku 1950 ve Vsetíně sice, ale v Jablůnce žiju celý život, na pasekách. Chodila jsem do Jablůnky základku, pak jsem dělala zkúšky na uměleckú školu v Hradišti, ale tam jsem se nedostala, vzhledem k tymto polám a režimu, tak jsem dělala strojařinu na Vsetíně. A musela jsem si pořád dodělávat vzdělání nejaké. Práci jsem dělala vstupní kontrolu, dneska sa to jmenuje inspektor jakosti, to jsem dělala celý život, technický kontrolor a pak inspektor jakosti. To, co jsem nikdy nechtěla dělat – rovné čáry a rýsování – mě nakonec celé produktivní období živilo. Ne celé teda, potem jsem ostala doma opatrovat maminku. Ale vždycky jsem to tu měla ráda, ty zvířata, koně hlavně.

Jak daleko sahají na Valašsku vaše kořeny?

Tak co jsem dohledala tak je to nejakých 200 rokú možná, co tady ta usedlost funguje, to zas se tu maminka přivdala, byla tady taká stařenka devadesátiletá, tak ta taky tak povídala, to prostě sa tady tak žilo... Tak já jsem to zažila vlastně už... Kdy to bylo, začalo to v padesátých letech, tak jak jsem rostla, tak v sedmi, šesti o tom ještě nepřemýšláš, nevíš, to je až později.

Jak Váš statek vypadal v minulosti – předtím, než jste se narodila a i poté?

Určitě to nebyl nejaký obrovský statek, bylo to takových 10 hektarú dejme tomu polí a orné a 5-6 hektarú lesa, takže docela malé hospodářství. Můj dědeček totiž padnul ve válce, první světové a tatínek byl sirotek a ta rodina prostě... Ten majetek se takhle rozdrobil. Byl to větší majetek samozřejmě, dříve, ale tým, že sa rozdrobil na strýce a různě, nebyla zachována ta posloupnost a že by sa to nejak zvelebovalo, ten statek, tým, že tatínek osiřel, když mu byly asi 3 roky, takže... Nebylo to, jak by to mělo být. Rozdrobilo se to, strýci si neco... Tak možná chtěli taky jako, přežít, protože doba nebyla jednoduchá, tak sa to rozdělilo a tady zůstalo skutečně jen těch deset hektarú. Nebylo to bůhvíco, ten život nebyl lehký, tady na tom.

Kolik Vás doma bylo?

Tak já jsem měla 3 sourozence, bratr byl o jednadvacet rokú starší, druhý o 17 a sestra o 15, takže já jsem se skutečně narodila hodně pozdě, kdežto oni si pamatovali už tu válku a

to těžké období. Moji rodiče chtěli zvelebovat ten statek, padly ty peníze... Což je scénář, který potkal vlastně skoro každého, v tom všetkém ich to trochu zdrželo, v tom rozvoji, kdy by si mohli přikupit nějaké políčko, nebo to zas dát dohromady, to sa podařilo až mně trochu. To, co dřív bývalo naše, tak jsme to zpátky kupovali. Nekteré ty věci zestátnili, prostě to zebrali, k tomu nebyl třeba ani nějaký papír, tak to prostě šlo, přepíše se to na Národní výbor a tam neexistovaly žádné doklady, enem dodávkové listy. Naši museli dávat dodávky, oni se ty lidi snažili jakýmkoliv způsobem dostat, což nemělo žádný smysl, že, tady v tych horách, na tych kopcích. No, tak sa snažili ich všechny dostat, protože to byla idea, kterou chtěli naplnit. Jakýmkoliv způsobem. Napřed tatínkovi dali vyznamenání, za války, za všetko, i mamince a pak ho vyhazovali z toho obecního zastupitelstva. Zebrali flinty a prostě, že je osoba nezpůsobilá a takovýto scénář probíhal. Jako by to byla nějaká jejich kuchařka, podle které jeli. Ne, že zebrali jednomu. Zebrali jednoho, toho zavřeli a ty škaredé pola přidělili třeba nám či dalšímu susedy a z toho chtěli nesmyslné dodávky. Já dotedka vím, jak jsem našla na hůře takový list, kde bylo: „vypneme vám elektriku“, protože nesplnili nějakú tu dodváku, pak tam byla 30 000 pokuta, což v tej době byly velké peníze a za třetí vězení. Eletriku jsme neměli tu nám nemohli vypnuť, 30 000 naši taky neměli, kde by je tenkrát vzali, že. Tak šel tatínek. Ale nebyl tam dlúho, zase potrebovali, aby nekdo tady ty kotáry obdělával. No, takže tým to naše nedostali, do toho JZD. Ale oni šli ještě dál. Moja sestra vystudovala ekonomku a švagr je lesní inženýr, dostali lesy v Mutěnici. A protože moji rodiče nechtěli do toho JZD vtoupit, tak jim řekli, že z toho polesí půjde zeť pryč, dcera čekala dítě, takhle prostě dostávali ty lidi. Ne, že šli jenom po tych vlastníkoch, ale šli i po jeho dětech a po celé rodině. Týmto způsobem dostali lidi, kteří byli tvrdohlaví a lpěli na tych majetkoch. Byla to obživa, jinou neznali, otecměl jakúsi školu zemědělskú, takže mohl nekde jít dělat, na úřad nebo neco, ale byl s tým spjatý, takže zůstal. Můj bratr sa též nedostal na školu – máte doma pole – nic. Takže ten scénář byl přibližně stejný, jak kdybys četla kuchařku, měli pár metod na ty lidi... Mně se o tom moc špatně mluví, já jsem to zažila, jak mi řekli, že nemožu nikde, enem do zemědělství. Tam musela být rezerva a nikdo tam nechtěl, ty výdělky byly strašně malé, tak nikdo nechtěl. Funkce byly obsazené a potrebovali lidi na tvrdú prácu.

Vy jste tedy do zemědělství byla víceméně nucena?

Ty, nešla jsem. Moja maminka byla takový, říkala „tak to teda ne!“. Mi by to tak ani možná nevadilo, to byly ty jednotky, to bylo páru korun, aby ty jednotky splnila, chodili jsme jí všichni pomáhat. Ona skutečně kdeco vyjezdila, abych já se dostala aspoň na něco iného. No, ale já jsem sice napřed bylo hurá, ale moc mě to nebavilo, samozřejmě, já bych radši měla to malování. Ale když se dívám zpětně, asi to tak mělo být. Dneska už to nevidím s takú hořkostú, ale tenkrát to byla pro děcko velká křivda. Já jsem tu možnost studovat, co mě baví, neměla. Sestru pustili do tej školy, že, třeba, že nekdo doma je, kdo ještě může do toho zemědělství jít a to jsem byla já. Tak to pak kleklo na mě. Ale to jsem nebyla sama. Nejhorší je, že ty paseky, ty usedlosti doslova vylidnili a už sa najde málokdo, kdo by chcel to obnovit'. To byly krásné políčka, střídaly se na tom ty maky, řepa, brambory, pohanka, krásné obdělané políčka, terasovité, nádherné. Dneska je to zarostené, jak to JZD opustilo, dává sa to těžko do pořádku, protože lidi sa sice vracajú, ale spíš jen chataři, málo je starousedlíků. Není sa čemu divit', nemajú peníze na to kúpit si drahé stroje. Dřív museli kvůli živobytí do město, no a pak sa to tak prodávalo, ty usedlosti, ty chalupy. Ale já jsem po tem převratě nakonec se zemědělstvím začala, napřed v malém, teď už je to ve větším, ale ne každý tu možnost má. Já mám tu možnost, že jsem tu ostala, na té usedlosti.

A jak je to tedy s tím JZD, vaši rodiče nakonec nebyli nuceni tam vstoupit?

Byli, byli nuceni a právě ich donutili tady tímto, jak toho švagra s tú sestrou z toho polesí chtěli vyhodit', z té práce. To bylo nejak v padesátém sedmém, tak nejak. On byl po škole, ona, vzali sa, čekali rodinu a už sa těšili, že budú oba dva si budovat' to hnízdečko a dostali jich tady na toto. Že všechny vyhodí, i moje bratry. Bratr z toho dostal srdeční příhodu, no, takže všechny postupně dostávali, celán rodina musela, oni nejaký způsob našli. No, maminka to nepodepsala, otec podepsal maminku. On říkal, že už to dál prostě nejde, že to nemožú přežít.

No a tak jsme sa celé roky dívali tady na tu zahradu, my jsme ju osekli, osušili, aby to tu enem nezarostlo, ty sušáky tady stály, ale museli to všechno posbírat. Měli některé pozemky na té rovině, ty jim hrozně pasovaly do toho, ty další dali... Ostal tady tak jeden dva soukromí zemědělci. Ty pozemky, ty horší, ty dávali nekerým soukromým, tajak my jsme

to měli. Tady není Haná, tu to byl nesmysl, dělat náké ty JZD, nemělo smysl, ale byla ta idea – prostě to tak musí být, tak to tak bude. Já to radši zapomenu všechno.

Co vám v té době zůstalo, po padesátých letech?

Zůstala nám mlátička na obilí, která sa využívala pro účely JZD, čistička to samé, tak nám prakticky zůstaly také staré věci. Dům ale zůstal taky, o ten nestáli. Vím, že to brali. To by bylo další v pořadí, kdyby děda s tůu babičků nepodepsali, vystěhovat jich nekde do pohraničí.

Jak to u Váš vypadalo s odvody?

To ti neřeknu přesně, ale odváděalo sa, pamatuju si, jak jsem hodně chodila sbírat vajíčka, oni teda za to nějakú korunu dali, ale tych peněz bylo skutečně málo. Potom se muselo začínat zas od znovu. Co sa vychovalo, to chtěli na dodávky. Ale prase ti neuroste za měsíc, hovězí též neuroste za rok. A tohle oni nerespektovali, tyhle přírodní zákony – že všechno nějakú dobu roste, že to obilí sa nerodí dvakrát za rok, to ich nezajímalo. Oni si vzpomněli, že tu dodávku by měli navýšit' a navýšili. To, že to určitú dobu roste, to nikoho nezajímalo. Ale tomu buď někdo nerozumněl, nebo to dělali záměrně... A řekla bych, že to byl záměr, přitlačit všeckýma možnýma způsobama na ty lidi, aby je jakýmkoliv způsobem dostali. Maminka toho neměla, to bylo těžké, musela dokonce na Slovensku máslo kupit', aby ho odevzdala a udělala to. Říkám, bylo to kruté, moc jsem se ani té maminky nechtěla ptát. Ten scénář byl podle mňa podle všeho stejný. Nemám na co v dobrém na ten režim vzpomínat.

A jak jste tu dobu vnímala a vnímáte?

Já jsem to vnímala jako křivdu, pořád, pořád, i když se s tým člověk jako smíří, tak to ve mně zůstalo... Nenazvala bych to nenávisťú, ale zůstala ta hořkost' a takové to, že to není správné a opravdu mne potěšil ten 89. rok, ale přišlo to pozdě. To JZD, ty velké statky, ty dostávaly tolik dotací, že měli daleko lepší podmínky, pořád sa jim přidávalo, ale ti soukromníci... A je to stále, tady je vžitý pořád ještě takový ten socialismus, cítím to, že to není ono, pořád se hledí na ty zemědělce dvojm metrem. Neco jiného je soukromý zemědělec a něco JZD, přispějeme tym větším, oni umějí víc křičet, že živijá národ, bez nich by to nešlo. A ono by to možná nešlo, ale kdyby ty podmínky měli i ti soukromníci,

tak dneska by tu Rakousko se snad mohlo chodit k nám dívat. Ty podmínky a možnosti pro lidi, kteří to chtěli vylepšit a měli to rádi, byli už staří, mladé vyhnali do měst. Ty podmínky pro začátek zemědělství byly a sú horší daleko jak pro větší zemědělce. Navíc nechceli vrátit pozemky.

To by mne zajímalo, jak to probíhalo u Vás od roku 1989?

No, tak u nás, tak to bylo - v první řadě nechtěli vydat v žádném případě nechtěli vydat pozemky. Jo, oni vydali něco, ty zahrady a ty terasovité, prostě ty, které nebyly v rovinách nebo ve velkých blocích. To bylo psaní, ten region, ta zpráva státní tady šla spíš na ruku tým družstvom státním, i když sa tvářili jako, že tomu přejú, tak to nebyla pravda. Říkali, že ty pozemky jsou nepřístupné, tak je nepotřebujeme. No, dostat pozemky... Tým pádem když nebyly pozemky, nemohly být dotace a vlastně sa nemohlo pořádně hospodařit, nemohl být dobytek, nám to trvalo... Navíc ty restituice, oni nechtěli ty podíly z transformace, ty výpočty, to bylo skoro soudně, aby sdělili nějaké ty listy, co vlastní to družstvo. Prostě ty začátky byly těžké.

Museli jste se svých majetků soudně domáhat?

Ano, taky, měla jsem to v Ostravě, ty soudy. Ale to víceméně byly jenom dopočítání nějakého podílu, protože ten zákon byl takový nejednoznačný, tak nám tam potom něco dopočítali, aby dali prostě seznam těch věcí. Protože oni nechceli říct co, že. Tak jsme dostali taký starý traktor, eště ho máme doteďka, ale co člověkovu zbývalo. Byli jsme rádi, že nám zbývá aspoň něco, že jsme něco dostali zpět. Peníze nám nedali, my jsme je nedostali, ale dostali jsme nějaké věci a nějaký dobytek. Člověk byl v té době rád, jak sa to těžko dostávalo, tak byl rád, že dostal něco. To bylo ale všetko. V tom druhém družstvě jsme nedostali nic – tady to totiž spadalo do dvou družstev. Měli jsme to na Bystřičce část a část Ratiboř. Tam prostě to převedli do likvidace a nebylo z toho nic. A byla taky další kuchařka, jak to družstvo převést do likvidace, pak si to různě rozdělili. Drobní zemědělci byli a jsou znevýhodňováni. Hospodaří, snažijá sa... My sa snažíme – to, co byl kdysi ten jeden majetek, jsem dali do kupy...

A jak se vám to povedlo? A co vás přimělo k tomu v zemědělství pokračovat?

Mě k tomu přivedlo hlavně to, jak jsem viděla dokola, jak to zebrali a kašlali na to. My tady kolem toho domu, je to kopec, ale je to ucelený areál, nějak 7 hektarů, to mě přimělo, že jsem to zpět chtěla a chtěla jsem, aby to trošku vypadalo. Chvilu to trvalo, ještě to trvat bude, už to nikdy nebude, jak to bývalo, políčka se proměnily spíš v ten pastevní areál. Ale říkám, vždycky jsem to měla ráda, tak... Třeba ten koník, i když jsem byla stará, aspoň páru roků jsem ho měla pro radost. Ale bylo to těžké po práci, nejdřív jsem si říkala, že si doma odpočinu, u tej fyzickej práce, to v práci byla taká náročná kancelářská, přijdu dom a bude to oddych u zvířat. Jenomže později to byla tam práca, na poli, se zvířaty a v noci to byla virtuální farma. Protože pořád přidávali jakýchsi nesmyslů, které potřebovali, ty dotace, tak vymýšlali – naposled to bylo to hnojení. Teď už to není tak fajn, jak to bylo – jak si dřív byl sedlák chudobný ale svobodný, teď už není svobodný, ale svázaný směrnicema. I když to bylo i dřív, ale nebylo toho tolik.

A chtěla byste, aby se ten statek v rodině udržel?

No to víš, že bych to chtěla, to bych moc chtěla. Zatím to tak je. Zatím to má dcera, mám z toho radost, hospodaříjí na 70 hektaroch a už to není jen na nás.

Věříte, že vás ta doba ovlivnila?

Tož, já jsem v tem vyrostla... Narodila jsem se do toho, zvířata jsem měla ráda od malička, byli to moji kamarádi. Koňa jsem si mohla dovolit až po převratě, předtým nám to všechno zebrali. No, a teď už su zas stará. Koniček je v nebi a já budu za chvílu s nim. Včil máme kolem padesáti krav, včera se nám jedno telátko narodilo. Je to tak plus mínus, tak různě.

A myslíte, že vaši rodiče měli i přes vlivy dané doby tu práci rádi?

No, můj otec potem dělal v tem družstvě, potem byl v důchodu, ale měl to rád. Musím říct, že měli, že k tomu ten vztah byl. I když můj otec byl takový trošku intelektuál, měl to taky rád. Jinak by to nemohli dělat, tak sa v tom oba narodili, aj maminka byla ze statku – v Przně. Otec to měl těžké, sirotek, maminka mu umřela brzo po tatínkovi, při porodu sestřičky, tak byl vychovávaný strýcem. Když sa vzali, měli to těžké – mamince bylo 17, takhle mladí začali z ničeho budovat. Protože když to nemá jednoho pána... Obdivuju ty předky, moc toho neměli, bylo to kruté. A přitom se k tomu i tak dali, neutekli, mohli být pryč. Asi to tak maminka měla ráda. Nebo měla ráda tatínka a vzdát se třeba.

